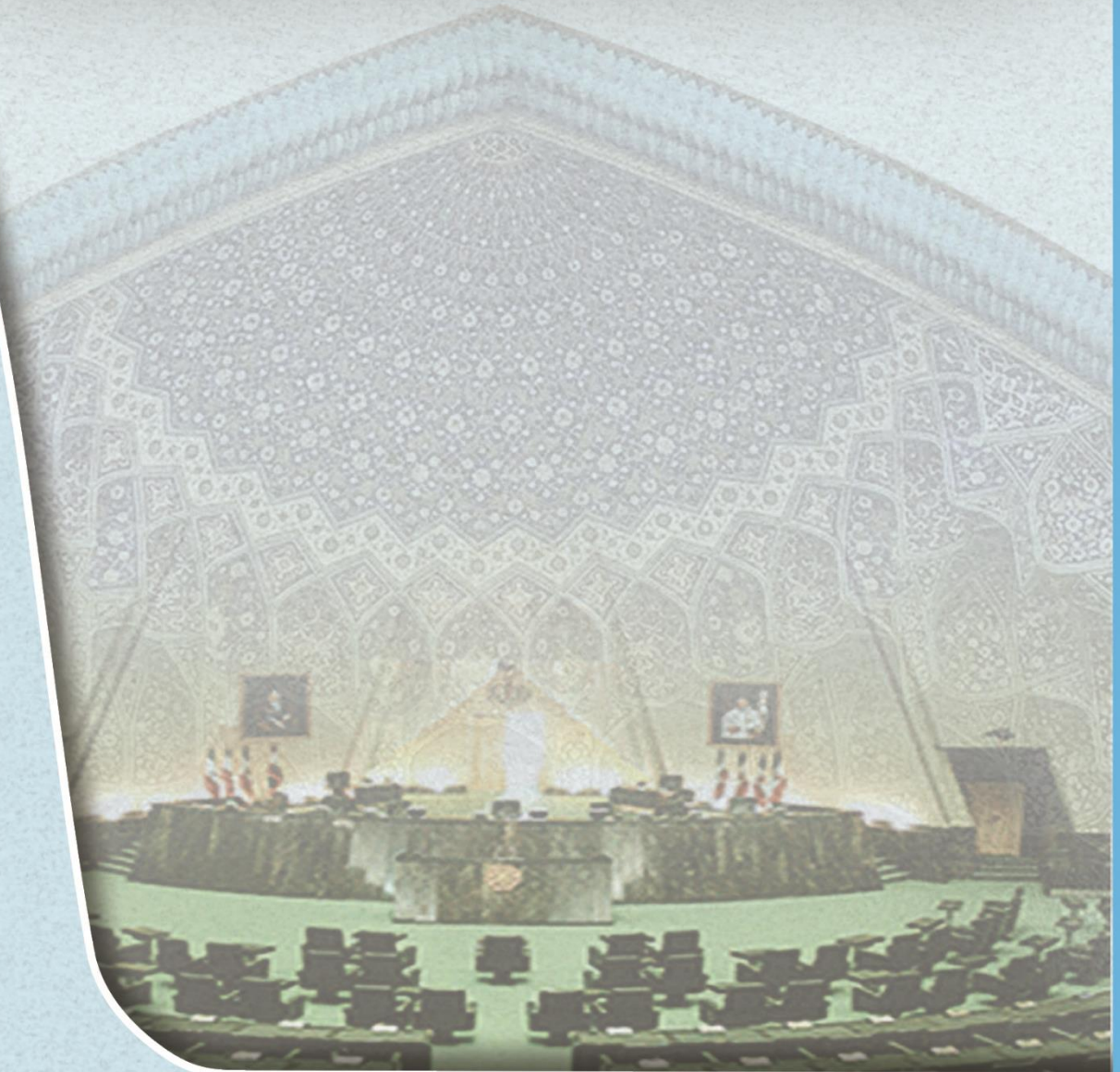

منشور اخلاقی
نمایندگان مجلس شورای اسلامی

مرکز تحقیقات اسلامی مجلس شورای اسلامی
گروه فرهنگی و اجتماعی

نویسنده:	عنوان گزارش:
محمد مهدی چگینی	منشور اخلاقی
ارزیابی:	نمایندگان مجلس شورای اسلامی
حجت الاسلام دکتر سید محمد حسین هاشمیان	شماره ثبت در مرکز:
دکتر ولی محمد احمدوند	۰۳/۰۵-۶۲۴
دکتر جواد ابراهیمی	تاریخ انتشار:
کارشناس مرکز:	بهار ۱۴۰۲
دکتر جواد ابراهیمی	

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

منشور اخلاقی
نمایندگان مجلس شورای اسلامی

مرکز تحقیقات اسلامی مجلس شورای اسلامی
گروه فرهنگی و اجتماعی

فهرست

- خلاصه مدیریتی..... ۴
- منشور رفتاری نمایندگی مجلس..... ۵
۱. منشورهای رفتاری نمایندگان مجلس در جهان..... ۵
۲. سازوکار اجرایی کردن منشور رفتاری نمایندگان مجلس..... ۱۰
۳. کارایی منشورهای رفتاری نمایندگان..... ۱۲
- منشور اخلاق حرفه‌ای نمایندگان مجلس شورای اسلامی..... ۱۴
- بایسته‌های اخلاقی چهارده‌گانه برای نمایندگان مجلس..... ۱۶
۱. امانت‌داری..... ۱۶
۲. قانون‌مداری..... ۱۷
۳. عمل به وعده‌های انتخاباتی..... ۱۸
۴. اولویت‌بخشی به امر قانون‌گذاری..... ۲۰
۵. مشورت کردن..... ۲۲
۶. حفظ اسرار و اطلاعات محرمانه..... ۲۳

۷. جدیت و پشتکار..... ۲۴
۸. شجاعت و قاطعیت..... ۲۶
۹. پاسخگو بودن..... ۲۹
۱۰. صداقت و راست گویی..... ۳۰
۱۱. در دسترس بودن..... ۳۱
۱۲. مدیریت صحیح کارکنان..... ۳۲
۱۳. شفافیت مالی..... ۳۳
۱۴. توجه به منافع ملی..... ۳۵
- توصیه سیاستی..... ۳۷
- منابع..... ۳۸

خلاصه مدیریتی

نمایندگان مجلس مانند هر حرفه دیگری لازم است اصول اخلاقی را رعایت کنند و از امور غیر اخلاقی پرهیزند تا بتوانند در انجام دادن وظایف خود موفق ظاهر شوند. بخشی از اصول اخلاقی که نمایندگان مجلس باید به آن پای بند باشند، شامل حال سایر افراد نیز می شود و بخشی نیز با توجه به ویژگی ها و اقتضائات نمایندگی مجلس، به صورت ویژه از یک نماینده مجلس انتظار می رود که به آنها پای بند باشد. در کشورهای مختلف با تهیه و تدوین کد اخلاقی نمایندگی مجلس، تلاش شده است نمایندگان مجلس را با استانداردهای اخلاقی خود آشنا سازند تا زمینه تقویت اخلاق در میان نمایندگان مجلس فراهم شود. در این پژوهش ضمن بررسی منشورهای اخلاقی دیگر کشورها برای نمایندگان مجلس، تلاش می شود با استفاده از منابع نقلی و عقلی و ضمن در نظر گرفتن اقتضائات یک نظام مردم سالار دینی، اصول و هنجارهای اخلاقی نمایندگان مجلس بحث و بررسی شود و منشوری اخلاقی برای نمایندگان مجلس شورای اسلامی ارائه گردد.

۱. منشورهای رفتاری نمایندگان مجلس در جهان

در اواخر قرن بیستم میلادی رضایت شهروندان از حاکمیت و نهادهای سیاسی به طرز چشمگیری در کشورهای دموکراسی توسعه یافته کاهش پیدا کرد. عوامل متعددی در بروز این مسئله نقش داشتند که مهم ترین آنها عدم پاسخگویی و مسئولیت پذیر نبودن سیاستمداران بود. در واقع درصد زیادی از مردم به این نتیجه رسیده بودند که سیاستمداران صرفاً دنبال کسب و حفظ قدرت هستند و مشکلات و مسائل مردم اهمیت چندانی برای آنها ندارد.^۱ در این میان اخبار رسوایی های متعدد اقتصادی و اخلاقی از دیگر عواملی بود که به این تصور دامن می زد. در یک نمونه، نمایندگان حزب کارگر انگلستان با دریافت مبالغ کلانی، صلاحیت برخی وزرای کابینه را تأیید کرده بودند که اسناد دریافت رشوه توسط آنها در روزنامه های سراسری انگلستان به چاپ رسید.^۲

در نیمه دوم قرن بیستم شرکت های بزرگ به تدریج اقدام به تهیه و تدوین کدهای رفتاری برای کارکنان خود کردند تا ضمن جلوگیری از برخی مشکلات، جایگاه اخلاق را در محیط شغلی بهبود بخشند و در نتیجه مشتریان بیشتری را نیز به دست آورند. در چنین فضایی بود که احزاب سیاسی در کشورهای غربی لزوم تهیه و تدوین چنین کدهایی را برای سیاستمداران گوشزد کردند و از آنجا که نهاد مجلس در دموکراسی های توسعه یافته نقش بسیار مهمی ایفا می کند، کد رفتاری نمایندگان مجلس از نخستین کدهای اخلاق حرفه ای سیاسی بود که در برخی کشورها معرفی شد.^۳

کد اخلاقی یا رفتاری نمایندگان مجلس پدیده نسبتاً نوظهوری است که نخستین بار حدود چهل سال قبل معرفی شد.^۴ کد رفتاری نمایندگان مجلس سندی است که با قاعده گذاری روشن در مورد بایسته های اخلاقی نمایندگان مجلس، رفتار پسندیده و مورد انتظار از نمایندگان را از رفتار ناپسند جدا می سازد.^۵ به عبارت دیگر، نمایندگان مجلس نیز همچون افراد شاغل در حرفه های دیگر، لازم است از یک سری اصول اخلاقی و رفتاری خاص تبعیت کنند تا در انجام بهتر وظایف خود موفق باشند.

(۵) معمولاً تهیه و تدوین کد رفتاری نمایندگان مجلس به دو دلیل عمده صورت می پذیرد: مهم ترین هدف از تدوین آن، ترویج اخلاق سیاسی در یکی از مهم ترین ارکان سیاسی کشورها از طریق بیان الگوهای رفتاری روشن برای نمایندگان مجلس و در نهایت تقویت اعتماد عمومی به نهاد مجلس است.^۶ طبق تحقیقات سازمان ملل، اعتماد عمومی به نهاد پارلمان و دیگر ارکان دولت در بسیاری از دموکراسی های جهان رو به افول است و در بیشتر کشورهای در حال توسعه چنین اعتمادی همواره ضعیف باقی مانده است. از جمله دلایل ضعف اعتماد عمومی به

1. Rick Stapenhurst, Legislative Ethics and Codes of Conduct, World Bank Institute, 2004, p.3.

2. Niyom Rathamarit, Codes of Conduct for Parliamentarians, King Prajadhipok's Institute, Thailand, 2008, p.3.

3. Rick Stapenhurst, Legislative Ethics and Codes of Conduct, World Bank Institute, 2004, p.3.

4. ABJOENSEN Sebastian, Code of Conduct and Ethics for Parliamentarians: A Comparative Study of France, Australia and Canada, Research Paper of Parliament of Australia, 2001, p.2.

5. Rick Stapenhurst, Legislative Ethics and Codes of Conduct, Collection School of Social Sciences, 37, 2004, p.9.

6. ABJOENSEN Sebastian, ibid, p.1.

نهاد مجلس را می‌توان رسوایی‌های اخلاقی و اقتصادی توسط برخی نمایندگان مجلس عنوان کرد که ضربات جبران‌ناپذیری به اعتماد عمومی وارد می‌سازد. در چنین وضعیتی تهیه و تدوین کدهای اخلاق حرفه‌ای نه تنها موجب افشا و مجازات ناقضان آن می‌شود، بلکه عامل مهمی برای پیشگیری از بسیاری از نابسامانی‌های حرفه‌ای خواهد بود؛ بنابراین هرگونه تلاش برای تقویت اعتماد عمومی به نهاد قانون‌گذاری از جمله نیازهای ضروری و فوری برای افزایش همبستگی ملی به‌شمار می‌رود.^۱ البته روشن است که آنچه در نهایت به تقویت اعتماد عمومی در میان مردم نسبت به نهاد مجلس منجر می‌شود، عمل و اجرای این کدهای رفتاری است و نفس تدوین آن به‌تنهایی نمی‌تواند از بروز بداخلاقی میان نمایندگان مجلس جلوگیری کند.

در کنار افزایش اعتماد عمومی به نهاد مجلس، دلیل دوم تهیه و تدوین کدهای رفتاری نمایندگان جلوگیری، افشا و برخورد با فساد اقتصادی در اشکال گوناگون آن میان نمایندگان مجلس است. روشن است که فساد از مهم‌ترین آسیب‌ها در هر حکومتی به‌شمار می‌رود که می‌تواند منابع عمومی را نابود و ثروت کشور را به‌صورت ناعادلانه توزیع کند. امروزه مبارزه با فساد از مهم‌ترین وظایف هر حکومتی به‌شمار می‌رود و هرگونه تلاش برای جلوگیری از فساد و برخورد با آن وظیفه‌ای اخلاقی به‌شمار می‌رود. بر همین اساس مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۹۹۶ از دولت‌های عضو درخواست کرد که با تهیه و تدوین کدهای اخلاق حرفه‌ای برای دولتمردان خود، دامنه فساد اقتصادی را کاهش دهند.^۲

همان‌گونه که گذشت، کد رفتاری نمایندگی مجلس به‌دنبال اصول عام اخلاقی که هر فردی فارغ از حرفه و شرایط خود به رعایت آن توصیه می‌شود، نیست؛ بلکه ضمن در نظر گرفتن شرایط خاص نمایندگی مجلس، تنها اصول اخلاقی که به‌صورت مستقیم بر عملکرد نماینده اثرگذار است را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد؛ بنابراین در تهیه این کدها شرایط و اقتضائات نمایندگان مجلس در نظر گرفته می‌شود و اصول و بایسته‌های اخلاقی که به‌صورت اختصاصی برای یک نماینده مجلس موضوعیت ندارد، ذکر نمی‌شود.

تهیه و تدوین کدهای رفتاری برای نمایندگان مجلس از جمله راه‌هایی است که کشورهای مختلف در راستای تقویت جایگاه اخلاق در میان قانون‌گذاران خود از آن بهره برده‌اند. علاوه بر تهیه و تدوین این اسناد، کشورهای مختلف از طریق راهکارهای گوناگون به‌دنبال اجرای آنها توسط نمایندگان مجلس هستند که تبدیل کدهای رفتاری به قوانین رسمی یکی از این راه‌هاست. در میان کشورهای مختلف جهان، آلمان، ژاپن، فیلیپین، انگلستان و آمریکا از کشورهایی هستند که با رسمیت بخشیدن به این کدهای رفتاری، آنها را در زمره قوانین رسمی قرار داده‌اند.^۳ نگاهی به متن مصوبات مجالس قانون‌گذاری در این باره نشان از اهمیت فوق‌العاده کدهای رفتاری برای آنها دارد. برای نمونه متن مصوبه مجلس نمایندگان آمریکا در مورد کدهای رفتاری چنین است: «مجلس نمایندگان ایالات متحده آمریکا ۱۲ اصل اخلاقی را برای تمام نمایندگان به همراه کارکنان آنها معرفی می‌کند که لازم است همواره و در تمام شرایط توسط آنها اجرا شود تا بیانگر اعتبار مجلس نمایندگان باشد».

1. Niyom Rathamarit, Codes of Conduct for Parliamentarians, King Prajadhipok's Institute, Thailand, 2008, p.3.

2. Niyom Rathamarit, Ibid, p. 15.

3. Rick Stapenhurst, Ibid.

مجلس عوام انگلستان نیز ضمن برشمردن اصول لازم‌الاجرا توسط نمایندگان پارلمان اعلام می‌کند: «تمامی نمایندگان باید همواره طوری رفتار کنند که اعتماد عمومی را نسبت به مجلس افزایش دهند و هرگز کاری را که سبب زیر سؤال رفتن مجلس یا اعضای آن شود انجام ندهند»^۱.

محتوای کدهای رفتاری نمایندگان مجلس در کشورهای مختلف طیف گسترده‌ای از مسائل مالی تا نحوه برخورد با همکاران را در بر می‌گیرد. البته مسائل مالی و امور مربوط به آن مهم‌ترین بخش در این اسناد رفتاری است که کشورهای مختلف قسمت اعظمی از کدهای رفتاری را به آن اختصاص داده‌اند. برای نمونه در ۴۱ کشور، از نمایندگان مجلس خواسته شده است که تمامی نقل و انتقالات مالی، اموال و دارایی، سهام بانکی، شراکت مالی و دیون و بدهی مالی خود را به صورت شفاف اعلام کنند.^۲

از دیگر مسائل مهمی که کشورهای مختلف آن را در کدهای رفتاری خود ذکر کرده‌اند، مسئله اجتناب از تعارض منافع است. قسمت زیادی از کدهای رفتاری در مجالس قانون‌گذاری به تعریف تعارض منافع، لزوم اجتناب از آن و همچنین راهکارهایی برای مدیریت تعارض منافع در صورت وقوع آن می‌پردازد.^۳ محدودیت در پذیرش هدیه و قبول دعوت‌نامه سفر از دیگر مسائلی است که کشورهای زیادی آن را در کدهای رفتاری نمایندگان ذکر کرده‌اند. در برخی کشورها مانند آرژانتین به صورت مطلق از نمایندگان خواسته شده است که از دریافت هرگونه هدیه خودداری کنند. در بعضی کشورهای دیگر مانند استرالیا پذیرش هدیه منوط به ثبت آن در اسناد رسمی دولتی است.^۴

از دیگر مسائل مالی که کشورهای مختلف به آن اشاره کرده‌اند، اهتمام در حفظ بیت‌المال و لزوم خودداری از استفاده شخصی از آن به صورت مطلق و به خصوص استفاده از امکانات و منابع دولتی در انتخابات است. با توجه به دسترسی گسترده‌ای که نمایندگان مجلس به امکانات دولتی از قبیل راننده، دفتر و کارمندان دارند، رعایت این اصل از اهمیت زیادی برخوردار است. همچنان که در کدهای رفتاری مجلس مکزیک ذکر شده است، نماینده مجلس حق استفاده از کارکنان خود در جهت اهداف انتخاباتی را ندارد؛ چرا که دولت هزینه کارکنان نمایندگان را پرداخت می‌کند و بهره‌بری از آنها در زمینه انتخابات، بهره‌وری شخصی و خریداری آرا با منابع دولتی تلقی شده و موجب نقض کد رفتاری می‌شود.^۵

1 . Ibid.

2. Ibid, p. 10.

3. John Whaley, "LEGISLATIVE ETHICS: A Comparative Analysis", Legislative Research Series, 4, 1999, p.8.

4. Cüneyt Yüksel, "An International Comparison of Legislative Ethics", Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul, 55, 2006, p.118.

5. Cüneyt Yüksel, ibid, p.132.

در حوزه مسائل غیر مرتبط با امور مالی نیز قانون مداری، صداقت، سخت کوشی، پاسخگو بودن، افشا نکردن اسرار دولتی، برخورد درست با همکاران و توهین نکردن به آنها از اصولی است که کشورهای مختلف به آن اشاره کرده‌اند.^۱

به طور کلی، رابطه کد رفتاری نمایندگان مجلس با کد و نظام حقوقی آنها از مباحث مهم در این زمینه است. برخی معتقدند هر آنچه به عنوان کد رفتاری نمایندگان مطرح است، لازم است به عنوان عناوین حقوقی در نظر گرفته شود تا بدین تربیت از پشتوانه اجرایی کافی برخوردار باشد. این افراد تعارض منافع را از جمله موارد کد رفتاری نمایندگان مجلس می‌دانند که در صورتی که رعایت آن به عنوان یک الزام قانونی شمرده نشود و تنها از نمایندگان خواسته شود که از تعارض منافع اجتناب کنند، ایفای وظیفه نمایندگی مجلس به دور از فساد امکان پذیر نخواهد بود.^۲

برخی نیز معتقدند کارکرد منشور رفتاری نمایندگان مجلس، فراتر از جرم‌انگاری برخی اعمال و رفتارها از سوی نمایندگان مجلس است. به باور آنها، منشور رفتاری نمایندگان باید به دنبال تعالی همه‌جانبه رفتار نمایندگان مجلس باشد و تنزل آن به برخی قوانین خشک و مالی با فلسفه آن ناسازگار است.^۳

در ادامه جدول برخی کشورهای جهان را که منشور حقوقی برای نمایندگان مجلس به تصویب رسانده‌اند مشاهده می‌کنید:

کشور	منشور رفتاری	تعارض منافع	محدودیت اشتغال در زمان نمایندگی	محدودیت اشتغال پس از دوره نمایندگی
آرژانتین	ذکر شده در قانون اساسی	-	نمایندگان نمی‌توانند در دوره نمایندگی به سمت‌هایی مانند وزارت و استانداری برسند.	-
استرالیا	-	قانون اساسی و قوانین عادی صراحتاً آنها را از تعارض منافع باز می‌دارد.	محدودیت اشتغال دولتی	-
کانادا	دارای منشور رفتاری با اصول متعدد	منع از شرکت در هرگونه رأی‌گیری که برای نماینده دارای منافع شخصی است	منع هرگونه اشتغال دولتی و غیردولتی	منع اشتغال دولتی تا دو سال
جمهوری چک	-	نمایندگان از هرگونه سوءاستفاده از جایگاه	منع اشتغال در سمت‌های ریاست	-

1. Andrew Brien, A Code of Conduct for Parliamentarians, Research Paper of Parliament of Australia, 2, 1998, p.41-50.

2. John Whaley, "LEGISLATIVE ETHICS: A Comparative Analysis", Legislative Research Series, ۴, ۱۹۹۹, p20.

3. Ibid.

	جمهوری، قضاوت و دادستانی	نماینده‌گی منع شده‌اند.		
منع اشتغال در هر سمتی که از دولت بودجه دریافت می‌کند به مدت دو سال.	منع اشتغال دولتی	منع هر گونه بهره شخصی در دوره نمایندگی	نامشخص	فرانسه
-	منع اشتغال در کابینه دولت و قضاوت	نمایندگان باید هر گونه منافع شخصی را قبل از رأی گیری افشا کنند.	برخی اصول قانون اساسی به مشور رفتاری نمایندگان پرداخته است.	آلمان
-	منع اشتغال در برخی مناصب خاص از قبیل دادگاه عالی، نیروهای مسلح و پلیس	قوانین عادی در مورد تعارض منافع وضع شده‌اند.	نامشخص	مجارستان
-	منع اشتغال در نیروهای مسلح و پیمانکاری دولتی	منع هر گونه درآمد و کسب منفعت خارج از نمایندگی مجلس	-	هند
نمایندگان تا یک سال پس از نمایندگی از اشتغال در مناصب ذکر شده منع شده‌اند. ^۱	منع اشتغال نمایندگان در برخی مناصب حساس از قبیل دیوان عالی، وزارت و شورای اقتصاد	-	-	ایتالیا

1. John Whaley, "LEGISLATIVE ETHICS: A Comparative Analysis", Legislative Research Series, ۴, ۱۹۹۹, p.26.

۲. سازوکار اجرایی کردن منشور رفتاری نمایندگان مجلس

اولین گام در راستای تقویت اخلاق حرفه‌ای میان نمایندگان مجلس، تهیه و تدوین کد رفتاری نمایندگان مجلس است؛ اما برای دستیابی به نتیجه مطلوب لازم است راهکارهایی برای اجرای آن توسط نمایندگان مجلس در نظر گرفته شود. روشن است که حتی در نظام‌های مردم‌سالار که نمایندگان با آرای آزاد مردم انتخاب می‌شوند، بازهم مواردی از نقض کدهای رفتاری توسط نمایندگان رخ می‌دهد. از این رو لازم است ضوابط لازم برای برخورد نقض کد رفتاری گرفته شود. شایع‌ترین راهکار برای اجرایی شدن کد رفتاری را می‌توان تشکیل کمیته دائمی اخلاق در مجالس قانون‌گذاری دانست. در تمامی کشورهای که اقدام به معرفی کدهای رفتاری برای نمایندگان مجلس کرده‌اند، کمیته‌هایی برای نظارت و اجرایی کردن آنها تشکیل شده است که اعضای آن را نمایندگان تشکیل می‌دهند. از مزایای نظارت خود نمایندگان بر اجرای کد رفتاری نمایندگان این است که معمولاً احتمال پذیرش رأی و حکم کمیته توسط نمایندگان را بالا می‌برد. از معایب آن نیز می‌توان به این مسئله اشاره کرد که در صورتی که میان نمایندگان، اجماع نظری مبنی بر حذف و تغییر این کد وجود داشته باشد، به راحتی می‌تواند آن را تغییر دهند یا یک منفعت مشترک میان نمایندگان سبب شود که در اجرای برخی مفاد آن جدیت لازم اعمال نشود. اشکال دیگر آن را نیز می‌توان احتمال سیاسی کاری در اعضا و رویکرد کمیته عنوان کرد. برای نمونه نمایندگان نقض مفاد کد توسط برخی همکاران خود را به دلایل سیاسی نادیده گیرند و هم‌زمان نقض‌های جزئی‌تر توسط دیگر نمایندگان را مورد برخورد قرار دهند. به خاطر همین دلایل، برخی کشورها از کمیته‌های مستقلی بهره می‌برند که اعضای آن را افرادی از خارج از مجلس قانون‌گذاری تشکیل می‌دهند. مهم‌ترین مزیت در این سیستم، استقلال بالای آن نسبت به سیستم نخست است؛ اگرچه این شیوه نیز خالی از اشکال نیست؛^۱ از جمله اینکه اعضای این کمیته در تدوین و همچنین اعمال کد اخلاق حرفه‌ای نمایندگان ممکن است اشراف کامل به مسائل و اقتضائات نمایندگان مجلس را نداشته باشند و نمایندگان نیز توجه کافی به تصمیمات آنها از خود نشان ندهند. راه‌حل میانه که برخی کشورها به سمت آن رفته‌اند، تشکیل کمیته با تعدادی از نمایندگان مجلس و برخی افراد از خارج از مجلس است.

به هر صورت، در بیشتر کشورها تلاش شده است استقلال عمل این کمیته‌ها تا حد زیادی حفظ شود؛ به طوری که حتی مسئولان بلندپایه مجلس نیز در نحوه عملکرد این کمیته‌ها اثرگذار نباشند. در برخی از کشورها ریاست این کمیته به افرادی از حزب اپوزیسیون داده می‌شود تا مسئولان حزب حاکم از قدرت خود برای ممانعت از اعمال کد رفتاری استفاده نکنند.^۲

نخستین وظیفه کمیته اخلاق بسترسازی جهت تقویت زیست اخلاقی نمایندگان از طریق تهیه و تدوین کد رفتاری (و تفسیر آن در مواقع اختلاف) و آموزش اخلاق حرفه‌ای به نمایندگان است. روشن است که برای بسترسازی زیست اخلاقی میان نمایندگان لازم است آنها از ابتدا آموزش‌های لازم در زمینه اخلاق حرفه‌ای نمایندگان مجلس را دریافت کنند تا نسبت به وظایف اخلاقی خود در موقعیت‌های مختلف آگاهی داشته باشند. برگزاری دوره‌های آموزش اخلاق حرفه‌ای نمایندگان مجلس، پیش از شروع به کار و در طول مدت نمایندگی

1. Niyom Rathamarit, ibid, p.25.

2. Niyom Rathamarit, ibid, p.24.

مجلس، از مهم‌ترین اقداماتی است که کمیته‌های اخلاق مجالس قانون‌گذاری در این زمینه انجام می‌دهند. در این دوره‌ها که در برخی کشورها به صورت اختیاری و در برخی دیگر به صورت الزامی ارائه می‌شود، مهم‌ترین اصول اخلاق حرفه‌ای نمایندگی و چالش‌های اخلاقی که نمایندگان با آن مواجهند به آنها آموزش داده می‌شود. برای نمونه در آمریکا کمیته اخلاق مجلس نمایندگان، علاوه بر اینکه به صورت فردی به همه نمایندگان در این زمینه مشورت لازم را ارائه می‌دهد، به صورت مرتب نشریاتی نیز با هدف افزایش آگاهی نمایندگان در این زمینه منتشر می‌کند.^۱

مأموریت دیگر کمیته‌های اخلاق، اجرای کد رفتاری نمایندگان از طریق راهکار تشویق و تنبیه و مجازات نمایندگان متخلف است. سازوکار مجازات کمیته‌های اخلاق معمولاً به این شیوه است که در ابتدا یک شکایت در مورد نقض کد رفتاری توسط یک یا چند نماینده به این کمیته تسلیم می‌شود. در مرحله بعدی تحقیقات لازم در زمینه این اتهام به عمل می‌آید و مدارک و شواهد کافی برای تصمیم‌گیری جمع‌آوری می‌شود و در جایی که نقض اصول اخلاقی تأیید شد، مجازات مناسب علیه فرد یا افراد خاطی وضع می‌شود.^۲ البته برای موفقیت بیشتر در اجرای این مراحل لازم است که از ابتدا توجه کافی به جزئیات شود و سؤالات زیر پاسخ داده شود: چه کسی می‌تواند شکایت اولیه را ثبت کند؟ آیا صرفاً نمایندگان مجلس یا افراد دیگر هم قادر به ثبت آن هستند؟ آیا امکان ثبت شکایت به صورت ناشناس وجود دارد؟ آیا امکان ثبت شکایت به صورت الکترونیکی و از راه دور نیز وجود دارد؟ چه کسی تصمیم به وارد بودن شکایت و شروع تحقیقات را اتخاذ می‌کند؟ چه کسی این تحقیقات را انجام می‌دهد؟ چه مجازات‌هایی می‌تواند وضع شود؟ آیا امکان تجدیدنظر برای نماینده وجود دارد؟^۳

نمونه‌هایی از مجازات تخلف از کد رفتاری نمایندگان مجلس در کشورهای دیگر بدین شرح است: در پارلمان فرانسه تخلف از کد اخلاق حرفه‌ای نمایندگان در وهله اول جریمه مالی در پی دارد و در صورت تکرار یا شدت تخلف صورت گرفته، اخراج از نمایندگی و حتی حبس در زندان نیز به عنوان مجازات در نظر گرفته شده است.^۴ در هندوستان برای مجازات نمایندگان متخلف تذکر، توبیخ، تعلیق عضویت در مجلس، اخراج و در نهایت حبس در نظر گرفته شده است. در کنگره آمریکا نیز مجازات تذکر، محکومیت علنی توسط سایر نمایندگان، جریمه مالی، از دست دادن جایگاه‌های ریاستی در مجلس و اخراج از مجلس نمایندگان برای متخلفان در نظر گرفته شده است.^۵ بررسی قوانین داخلی چند کشور^۶ دیگر نیز نشان از آن دارد که اخراج از مجلس به عنوان یکی از مهم‌ترین مجازات‌های تخلف از کدهای رفتاری نمایندگی مجلس در این کشورها در نظر گرفته شده است.

اگرچه کمیته اخلاق به معنای متداول آن که مأموریت اصلی‌اش ترویج اخلاق حرفه‌ای میان نمایندگان مجلس است در ایران وجود ندارد، اما مجلس شورای اسلامی ایران در سال ۱۳۸۹ به تشکیل «هیئت نظارت بر

1. John Whaley, *ibid*, p.22.

2. Unnamed, Background Study: Professional and Ethical Standards for Parliamentarians, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2012, p.60.

3. *Ibid*, p.61.

4. ABJORENSEN Sebastian, *ibid*, p.8.

5. Rick Stapenhurst, *ibid*, p.14.

6. از جمله کشورهای گرانادا، ژاپن، جزایر فیجی، فیلیپین، انگلستان، جمهوری چک.

رفتار نمایندگان» رأی داد که از جمله وظایف آن، بررسی شکایات وارده در زمینه رفتار نمایندگان مجلس است. بر اساس قانون ذکر شده، هیئت نظارت بر رفتار نمایندگان که اعضای آن را نمایندگان مجلس تشکیل می‌دهند، به شکایات در زمینه «رفتار خلاف شئون نمایندگی» نمایندگان رسیدگی و تصمیم لازم را در این زمینه اتخاذ می‌کند. البته مصادیق رفتار خلاف شئون نمایندگی در قانون مذکور یا آیین‌نامه‌های هیئت نظارت ذکر نشده و صرفاً برخی سوءاستفاده‌های مالی مورد اشاره قرار گرفته است. بر اساس قانون مذکور، تنها نمایندگان مجلس شورای اسلامی می‌توانند در مورد تخلفات سایر نمایندگان شکایات خود را به هیئت نظارت تسلیم کنند. همچنین مجازات‌های پیش‌بینی شده برای نمایندگان متخلف به ترتیب: تذکر شفاهی، تذکر کتبی، کسر حقوق، محرومیت از عضویت در برخی سمت‌های مجلس از قبیل هیئت‌رئیس مجلس یا کمیسیون‌ها و در نهایت اعلام تخلف وی در جلسه غیر علنی یا علنی مجلس شورای اسلامی است.^۱ شایان ذکر است که در بیش از ده سالی که از تشکیل هیئت نظارت بر رفتار نمایندگان مجلس شورای اسلامی می‌گذرد، تاکنون به صورت علنی نماینده‌ای به خاطر انجام رفتار خلاف شئون نمایندگی به صورت علنی تذکر دریافت نکرده است و در مورد تذکرات مخفیانه این هیئت به نمایندگان نیز اطلاعاتی در دسترس نیست.

گفتنی است که با توجه به ضعف‌های موجود در آیین‌نامه هیئت نظارت بر عملکرد نمایندگان و تجربه ده‌ساله این هیئت، در سال ۱۳۹۹ تعدادی از نمایندگان دوره یازدهم مجلس شورای اسلامی طرحی برای اصلاح آن معرفی کردند که اهم تغییرات پیشنهادی آنها در هیئت نظارت، افزوده شدن افرادی خارج از مجلس به ترکیب اعضای این هیئت، ایجاد سامانه‌ای برای دریافت شکایات مردمی علیه نمایندگان و افزوده شدن مجازات اخراج از مجلس به مجازات‌های احتمالی نمایندگان متخلف است.^۲ البته طرح ذکر شده تا زمان نگارش این رساله به قانون تبدیل نشده است.

۳. کارایی منشورهای رفتاری نمایندگان

آیا تهیه و تدوین کدهای رفتاری در کشورهای مختلف تأثیر مثبتی بر بهبود رفتار نمایندگان داشته است؟ پاسخ به این سؤال با توجه به اینکه تاکنون مطالعات تجربی قابل توجهی در این باره صورت نپذیرفته، به سادگی امکان‌پذیر نیست؛ با این حال شواهدی وجود دارد که نشان از تأثیر مثبت کدهای رفتاری بر نمایندگان مجلس در سال‌های اخیر دارد. برای نمونه ای. ان. هاگز^۳ رئیس کمیته اخلاق مجلس کانادا اعلام کرد که به باور وی، تدوین و اعمال کد اخلاق حرفه‌ای در مجلس این کشور تأثیر زیادی در بهبود رفتار حرفه‌ای نمایندگان داشته است.^۴ چنین گزارشی از برخی دیگر مجالس قانون‌گذاری نیز نقل شده است. با این حال باید توجه داشت که کدهای رفتاری ابزاری جادویی نیستند که قادر به تغییر افراد یا سازمان‌ها باشند. کارایی یا عدم کارایی آنها وابسته به عوامل

۱. آشنایی با هیئت نظارت بر رفتار نمایندگان، همشهری آنلاین، قابل دسترسی در:

<https://www.hamshahrionline.ir/news/353976>, 1399.

۲. طرح جدید مجلس یازدهم برای نظارت بر نمایندگان، خبرگزاری تسنیم، قابل دسترسی در:

<https://www.tasnimnews.com/fa/news/1399/03/13/2278471>, 1399.

3. E. N. Hughes.

4. Evans, G. et al. "Round Table: Ethics and Conflict of Interest." Canadian Parliamentary Review. 18. 1996.

و متغیرهای متعددی است که جامعه مدنی، رسانه‌ها، خبرنگاران آزاد، وظیفه‌شناسی عوامل دست‌اندرکار، میزان تعهد نمایندگان مجلس به رعایت کد و تعهد مسئولان به اجرای آن از مهم‌ترین آنها به‌شمار می‌رود.

در این میان برخی نیز نسبت به کارایی و فایده تدوین کد رفتاری برای نمایندگان مجلس تردید دارند و انتقاداتی به آن ایراد می‌کنند که اگرچه بسیاری از آنها با کمی تأمل برطرف می‌شوند، در عین حال برخی از این ایرادات لازم است که طرح و پاسخ داده شود. از جمله دلایل این عده می‌توان به تفاوت ماهوی میان سایر مشاغل و حرفه‌ها و نمایندگی مجلس اشاره کرد. به باور این افراد، برخلاف سایر مشاغل که افراد معمولاً ارزش‌های مشترکی دارند و پیشینه شغلی مشابهی داشته‌اند، نمایندگان مجلس از افرادی تشکیل شده‌اند که کمترین اشتراک میان پیشینه و ارزش‌های آنها وجود دارد. در پاسخ به این افراد باید به کارکرد و وظیفه نهاد قانون‌گذاری و به تبع آن نمایندگان مجلس اشاره کرد که برای همگان روشن است و همین کارکرد و وظیفه مشترک برای تهیه کد اخلاق حرفه‌ای میان نمایندگان مجلس کفایت می‌کند.

ایراد دیگری که به کد رفتاری نمایندگان مجلس وارد شده است، به آزادی عمل نمایندگان بازمی‌گردد. به باور برخی، نمایندگان مجلس در ایفای وظایف خود باید استقلال عمل داشته باشند و چنین کدهایی ممکن است از استقلال عمل نمایندگان بکاهد. پاسخ به این اشکال نیز این‌گونه ممکن است که اساساً کدهای رفتاری منافاتی با آزادی عمل و استقلال نمایندگان ندارند و اتفاقاً تلاش می‌کنند که نمایندگان را در دستیابی به اهداف خود یاری کنند. کد رفتاری نمایندگی مجلس تلاش می‌کند با استفاده از ابزارهایی به تقویت شفافیت و پاسخگو بودن نماینده مجلس منتهی شوند و روشن است که هر دوی این عناصر با جایگاه سنتی نمایندگی مجلس سازگاری کامل دارند.

انتقاد سومی که برخی از اندیشمندان به تدوین کد رفتاری نمایندگی مجلس وارد کرده‌اند، به احتمال اندک اجرای آن بازمی‌گردد. به باور اینان، به دلیل تفاوت گسترده میان جایگاه نمایندگی مجلس با دیگر مشاغل و حرفه‌ها، عملاً امکان اعمال آنها وجود ندارد و تهیه آنها صرفاً منتهی به افزایش بدبینی میان مردم خواهد شد. اگرچه در برخی کشورها ممکن است که این مسئله صحیح باشد، اما به نظر می‌رسد که نفس تهیه و تدوین آن در بیشتر موارد منجر به افزایش فشار افکار عمومی بر نمایندگان مجلس و انتظار از آنان برای رعایت و پایبندی به کد رفتاری خواهد شد. آخرین ایرادی که لازم است به آن پاسخ داده شود این است که تدوین کد رفتاری و اعمال آن ممکن است تبدیل به ابزاری سیاسی برای برخورد با رقبا تبدیل شود. اگرچه این احتمال نیز وجود دارد، اما چنین احتمالی در مورد بیشتر قوانین وجود دارد و نمی‌توان از فواید متعدد کد رفتاری به‌خاطر چنین احتمالاتی چشم‌پوشی کرد.^۱

منشور اخلاق حرفه‌ای نمایندگان مجلس شورای اسلامی

آنچه تاکنون بیان شد، اشاره‌ای بود به منشورهای اخلاق حرفه‌ای نمایندگان مجلس در دیگر کشورها که با توجه به شرایط و اقتضائات در آن کشورها تهیه و تدوین شده‌اند. با توجه به تفاوت ماهوی نظام جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یک نظام مردم‌سالار دینی با نظام‌های سیاسی سکولار که آموزه‌های دینی در آن نقشی ندارد، لازم است که کد رفتاری نمایندگان مجلس در نظام جمهوری اسلامی ایران با در نظر گرفتن اقتضائات خاص یک حکومت مردم‌سالار دینی تهیه شود و در کنار بهره‌مندی از تجربیات کشورهای دیگر در زمینه اخلاق حرفه‌ای نمایندگان مجلس، آموزه‌های دینی نیز در این زمینه مورد بررسی قرار گیرد تا در نهایت یک نظام اخلاقی جامع برای نمایندگان مجلس شورای اسلامی تهیه و تدوین گردد. طبیعی است که تهیه کدهای رفتاری تنها گام نخست در ترویج اخلاق میان نمایندگان مجلس است و لازم است که مسئولان مجلس شورای اسلامی با اتخاذ تدابیر لازم به نهادینه شدن اخلاق حرفه‌ای میان نمایندگان مجلس شورای اسلامی کمک کنند.

چنان‌که پیشتر اشاره شد، میان کد رفتاری و اصل اخلاقی تفاوت‌هایی وجود دارد و در حقیقت کدهای رفتاری محصول اصول اخلاقی هستند. با توجه به این مسئله، لازم است ابتدا اصول اخلاقی نمایندگان مجلس روشن شود تا بتوان با توجه به آن، کد اخلاق حرفه‌ای نمایندگان مجلس را استخراج کرد. از این‌رو در این قسمت تلاش می‌کنیم با در نظر گرفتن لوازم و اقتضائات نمایندگان مجلس در نظام جمهوری اسلامی به‌عنوان یک نظام مردم‌سالار دینی، بایسته‌ها و ناهنجاری‌های اخلاقی نمایندگان را مورد بحث و بررسی قرار دهیم و زمینه برای تهیه و تدوین کد رفتاری نمایندگان مجلس متناسب با نظام جمهوری اسلامی را فراهم سازیم.

در این بخش چهارده اصل اخلاقی را که نمایندگان مجلس باید مورد توجه خود قرار دهند بررسی می‌کنیم. آنچه در اینجا به‌عنوان اصل و بایسته اخلاقی مطرح می‌سازیم، اعم از اصل اخلاقی و کد رفتاری است. برخی از این بایسته‌ها مانند صداقت عیناً جزو اصول اخلاقی هستند که در اینجا با توجه به اقتضائات حرفه‌ای نمایندگان مورد توجه قرار می‌گیرند و برخی مانند مدیریت صحیح کارکنان جزو کد رفتاری یک نماینده مجلس به‌شمار می‌رود که توجه نکردن به آن می‌تواند محل به انجام وظیفه نماینده مجلس باشد.

ویژگی‌های این چهارده اصل که سبب شده آنها را از میان ده‌ها اصل اخلاقی انتخاب کنیم، به شرح زیر است:

۱. وجود داشتن در میان کد رفتاری نمایندگان مجلس در کشورهای دیگر: بیشتر بایسته‌های اخلاقی که در این بخش مورد توجه قرار می‌گیرد در میان کدهای رفتاری که برای نمایندگان مجلس در کشورهای مختلف تهیه و تدوین شده است وجود دارند. برخی از آنها مانند قانون‌مداری در همه کدهای رفتاری نمایندگان مجلس به چشم می‌خورند و برخی نیز در یک یا چند کد رفتاری نمایندگان مجلس وجود دارند.
۲. ارتباط مستقیم به حرفه نمایندگان مجلس: نمایندگان مجلس به‌مانند سایر اقدار جامعه لازم است که به همه بایسته‌های اخلاقی پایبند باشند. با این حال، برخی اصول اخلاقی تأثیر مستقیمی در عملکرد آنها دارند. به عبارت دیگر، این اصول اخلاقی ذکر شده هستند که به‌صورت مستقیم بر موفقیت و شکست یک نماینده در راستای انجام وظایف نمایندگان خود به صورت اخلاق‌مدارانه تأثیر دارند.

۳. توجه به اقتضائات نظام مردم‌سالاری دینی: هم‌چنان که از عنوان پیداست، پژوهش حاضر به دنبال بررسی اصول و بایسته‌های اخلاقی نمایندگان در یک نظام مردم‌سالاری دینی است. برخی از اصولی که در این قسمت ذکر می‌شوند، با توجه به این مسئله انتخاب شده‌اند. اصولی مانند مشورت‌خواهی، شجاعت و قاطعیت از اصولی هستند که از یک مدیر و کارگزار اسلامی طلب شده‌اند و با توجه به شاخصه‌های نظام مردم‌سالاری دینی که پیش از این ذکر شد، در این قسمت مورد توجه قرار گرفته‌اند.

۱. امانت‌داری

امانت‌داری در فرهنگ لغت، دارای معانی مختلفی است. پاسداری، حفاظت، مواظبت، مراقبت، رازداری، نگه‌داری از جمله معانی امانت است و مفاهیمی چون: خیانت، دزدی و چپاول و بی‌مبالاتی در نگه‌داری اسرار، متضاد آن است.^۱ امانت‌داری و مراقبت در استفاده از بیت‌المال از مهم‌ترین بایسته‌های اخلاقی یک نماینده مجلس است که توجه به جایگاه فوق‌العاده یک نماینده در نظام سیاسی کشور و حجم بالای امکانات و اموالی که در اختیار او قرار داده می‌شود، اهمیت وجود این ویژگی اخلاقی در نمایندگان را به‌خوبی نشان می‌دهد. اخذ رشوه با عنوان مختلف، استفاده از خودرو دولتی، دفتر و کارمندان در مصارف شخصی مانند انتخابات و مصرف بودجه‌های دولتی در امور شخصی از مهم‌ترین مصادیق خیانت‌درامانت توسط نمایندگان مجلس است.

امانت‌داری نمایندگان مجلس علاوه بر اینکه از جهت حفظ بیت‌المال اهمیت فراوانی دارد، به‌خاطر تأثیر مستقیمی که بر میزان اعتماد مردم به نهاد مجلس و به‌طور کلی حکومت دارد از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. همچنان‌که در فصل گذشته اشاره شد، از مهم‌ترین کارکردهای وجود نهاد مجلس در حکومت‌ها، اطمینان‌بخشی به مردم در مورد عملکرد مسئولان کشور از طریق تعیین نماینده‌هایی با رأی مستقیم مردم در بالاترین جایگاه حکومت است. در حقیقت نهاد مجلس، چشمان تیزبین ملت در حکومت است که در صورت عملکرد صحیح، اعتماد مردم به حکومت افزایش پیدا می‌کند. روشن است که در چنین وضعیتی، هرگونه سوءاستفاده مالی نمایندگان مردم تا چه اندازه می‌تواند اعتماد مردم به مجلس و حکومت را تضعیف کند.

در آموزه‌های اسلامی امانت‌داری از مهم‌ترین دستورهای اخلاقی و دینی مسلمانان شمرده شده است؛ به‌طوری‌که امیرالمؤمنین (ع) می‌فرماید: «رَأْسُ الْإِسْلَامِ الْأَمَانَةُ؛^۲ رأس مسلمانان امانت‌داری است». امام صادق (ع) نیز می‌فرماید: «اتَّقُوا اللَّهَ وَ عَلَيْكُمْ بِأَدَاءِ الْأَمَانَةِ إِلَى مَنْ أْتَمَنَّكُمْ؛^۳ از خدا بترسید و هر کس که شما را امین دانسته و امانتی به شما سپرده، امانتش را بازگردانید». همچنین در مورد امانت‌داری مسئولان حکومتی در روایات نیز تأکید زیادی شده است؛ به‌طوری‌که امیرالمؤمنین (ع) خطاب به ابن عباس، حاکم بصره، می‌نویسد: «و به خدا سوگند! اگر مرا اطلاع رسد که تو در فیء مسلمانان کم یا زیاد، خیانتی روا داشته‌ای، چنان با تو تند برخورد نمایم که ندار مانی و در اداره خانه بمانی و ذلیل و پریشان گردی...»^۴ براساس آموزه‌های اسلامی، هرکسی در هر مقامی که باشد، امانت‌دار مردم است و باید در حفظ امانت بکوشد؛ زیرا اموال، ناموس، حیثیت، شرف و بسیاری از مسائل حیاتی مردم نزد مسئولان حکومتی قرار داده شده و او مسئول نگه‌داری آنهاست.

۱. سکینه علی بیگی سیریز، «امانت‌داری در اسلام»، مجله معرفت، شماره ۴۴، ۱۳۷۸، ص ۴۶.

۲. البته در اینجا امانت‌داری به معنای مواظبت در استفاده از بیت‌المال مدنظر است و مسئله رازداری و حفظ اسرار در قسمتی جداگانه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۳. خوانساری، شرح غرر و درر الکلم، ج ۴، ص ۴۲.

۴. شیخ صدوق، امالی، ص ۲۴۵.

۵. نهج البلاغه، نامه ۲۶، ص ۵۰۸.

امانت‌داری برای نمایندگان مجلس علاوه بر اینکه شامل مراقبت نماینده در استفاده از اموال و امکانات دولتی می‌شود، معنای گسترده‌تری نیز پیدا می‌کند و آن هم امانت‌داری در استفاده از جایگاه نمایندگی است.^۱ جایگاه نمایندگی مجلس به دلیل نفوذ گسترده‌ای که در دستگاه‌های مختلف کشور دارد، به راحتی می‌تواند مورد سوءاستفاده قرار گیرد. در همین زمینه نقل شده است که حضرت علی (ع) در نامه‌ای به یکی از فرماندارانش که ظاهراً از مقام خود سوءاستفاده کرده بود، نوشت: «أَمَّا بَعْدُ فَقَدْ بَلَّغَنِي عَنْكَ أَمْرٌ إِنْ كُنْتَ فَعَلْتَهُ فَقَدْ أَسْخَطْتَ رَبَّكَ وَعَصَيْتَ إِمَامَكَ وَأَخْزَيْتَ أَمَانَتَكَ»^۲ از تو به من خبری رسیده است؛ اگر چنان کرده باشی، پروردگار خود را به خشم آورده، و امام خود را نافرمانی کرده، و امانت خود را از دست داده‌ای».

سوءاستفاده از جایگاه نمایندگی مصادیق بی‌شماری می‌تواند داشته باشد و شامل هر گونه بهره‌بری از جایگاه نمایندگی مجلس در غیر از امور دولتی و وظایف نمایندگی می‌شود. برای مثال، در صورتی که فرزند یک نماینده به دلیل تخلفاتی در بازداشت پلیس به سر می‌برد و نماینده بخواهد با استفاده از جایگاه خود، پلیس را در آزاد کردن فرزندش تحت فشار قرار دهد، از جایگاه خود سوءاستفاده کرده است.^۳

بنابراین از مهم‌ترین بایسته‌های اخلاقی نمایندگان امانت‌داری است که به معنای سوءاستفاده نکردن از جایگاه و موقعیت نمایندگی برای هر گونه بهره‌بری شخصی خارج از قاعده است. متأسفانه در سالیان گذشته موارد بسیار زیادی از خیانت در امانت توسط برخی از نمایندگان مجلس گزارش شده که این مسئله آسیب فراوانی به جایگاه مجلس در میان مردم وارد ساخته است. تعداد موارد سوءاستفاده مالی نمایندگان به اندازه‌ای افزایش پیدا کرده است که در انتخابات دوره دوازدهم مجلس شورای اسلامی، نود نفر از نمایندگان دوره یازدهم رد صلاحیت شدند و سخنگوی شورای نگهبان نیز علت رد صلاحیت آنها را تخلفات اقتصادی و سوءاستفاده‌های مالی عنوان کرد.^۴

۲. قانون‌مداری

(۱۷) احترام و التزام به قوانین هر کشوری از جمله ویژگی‌های شهروندان و وظیفه‌سنج به‌شمار می‌رود و در مقابل نافرمانی و قانون‌شکنی از نشانه‌های بی‌اخلاقی شمرده می‌شود. به باور برخی، قانون‌مداری یکی از مؤلفه‌های اصلی اخلاق حرفه‌ای به‌شمار می‌رود که در تمام مشاغل و حرفه‌ها جاری است.^۵ باین حال قانون‌مداری در مورد نمایندگان مجلس از اهمیت بیشتری برخوردار است؛ چراکه قانون‌شکنی توسط آنها نوعی توهین به مردم نیز به‌شمار می‌رود. به عبارت دیگر، مردم افرادی را از میان خود انتخاب می‌کنند تا برای جامعه قانون‌گذاری کنند و

1. Andrew Brien, ibid, p.42.

۲. نهج البلاغه، نامه ۴، ص ۳۱۳.

3. Ethics and Political Practice, p.125.

۴. کدخدایی: صلاحیت ۹۰ نماینده مجلس به دلیل مسائل مالی رد شد. خبرگزاری تسنیم، قابل دسترسی در:

<https://www.tasnimnews.com/fa/news/۱۳۹۹/۰۲/۲۲/۱۰/۱۳۹۸>

۵. اخلاق حرفه‌ای، ویکیپدیا، قابل دسترسی در:

https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%A%AV%D%A%AE%D%9%8E%D%A%AV%D%9%82_%D%A%AD%D%A%B%D%9%81%D%9%87/E2%80%

۸C%D%A%AV%DB/۸C#cite_note- ۲

اگر قانون گذاران خود به قوانین پای بند نباشند، علاوه بر دهن کجی به مردم، موجب از بین رفتن اعتبار قوانین نیز می شود؛ بنابراین همچنان که رئیس مجلس شورای اسلامی اشاره کرده است: «نمایندگان مجلس وقتی خودشان قانون وضع می کنند هم به طور قانونی، شرعی و اخلاقی خودشان باید جزو اولین کسانی باشند که قانون را اجرا می کنند»^۱.

هنگامی که سخن از قانون مداری به میان می آید، این مسئله تنها شامل پای بندی به قوانین رسمی کشور نمی شود و شامل تمامی مقررات و آیین نامه هایی که در جامعه وجود دارد نیز می شود. یک نماینده مجلس نباید انتظار داشته باشد که به دلیل نمایندگی از یک سری امتیازات که دیگران از آن بهره مند نیستند، بهره برد. برای نمونه نماینده مجلس نباید کار اداری خود را بدون نوبت و با توجه به جایگاه خود پی گیرد. همچنین نماینده مجلس نباید انتظار داشته باشد برای رسیدن به جلسات مجلس از خط ویژه عبور و مرور استفاده کند. طبیعی است که رعایت نکردن همین مسائل نیز در دیدگاه افکار عمومی پذیرفته شده نیست و به تضعیف اعتماد مردم به نهاد مجلس منجر می شود.

بنابراین یکی از مهم ترین بایسته های اخلاق حرفه ای نماینده مجلس، پای بندی کامل و بی قید و شرط به قوانین و مقررات کشور است.

۳. عمل به وعده های انتخاباتی

از مسائلی که نمایندگان مجلس باید به آن توجه داشته باشند، وعده های انتخاباتی است که در هنگام انتخابات به مردم داده اند و با تکیه بر همان وعده ها در انتخابات به پیروزی دست پیدا کرده اند. تبلیغات انتخاباتی از مهم ترین مراحل انتخابات است که در آن شهروندان با کاندیدای مورد نظر آشنا می شوند و پس از ارزیابی عملکرد و سابقه وی، برنامه ها و وعده های انتخاباتی او را مورد بررسی قرار می دهند و با توجه به این دو مسئله، کاندیدای مدنظر خود را از میان دیگر کاندیداها انتخاب می کنند. برخلاف کارنامه گذشته یک کاندیدا که صحت و سقم آن قابل ارزیابی است، وعده های انتخاباتی کاندیداها از امکان سنجی ارزیابی کمتری برخوردار است و این همان ابزاری است که برخی می توانند با سوء استفاده از آن و با بیان وعده های غیر واقعی و حتی خیالی که در برخی مواقع سنخیتی با اختیارات نماینده مجلس ندارد، از رقبای انتخاباتی خود پیشی گیرند و رقبی را که از روی صداقت و درستی چنین وعده هایی را مطرح نساخته است در انتخابات شکست دهند؛ بنابراین نماینده مجلس پس از پیروزی در انتخابات با تعدادی از وعده های انتخاباتی مواجه است که آنها را مطرح ساخته و با تکیه بر آنها رأی مردم را به دست آورده است. برخی از این وعده ها، همچنان که اشاره شد، در حیطه اختیارات نماینده به شمار نمی رود و او از ابتدا نباید چنین وعده هایی را مطرح می کرده؛ اما برخی از این وعده ها جزو اختیارات نماینده محسوب می شود و نماینده مجلس می تواند در صورت اراده و تلاش کافی آنها را محقق سازد. سؤالی که در اینجا وجود دارد این است که آیا نماینده مجلس از جهت اخلاقی موظف به انجام وعده های انتخاباتی خود است؟ برای پاسخ به این سؤال لازم است ابتدا ابعاد مختلف مسئله روشن شود.

۱. دخالت نمایندگان در امور اجرایی خلاف قانون است، خبرگزاری مهر، قابل دسترسی در:

به طور کلی عمل به وعده‌های انتخاباتی یکی از مصادیق وفای به عهد به‌شمار می‌رود که جزو فضائل و بایسته‌های اخلاقی محسوب می‌شود. در مورد لزوم وفای به عهد و عمل به وعده‌های داده‌شده در آموزه‌های اسلامی تأکید فراوانی شده است؛ به طوری که قرآن کریم از جمله ویژگی‌های نیکوکاران را وفای به عهد می‌شمرد: «وَالْمُؤْمِنُونَ بَعْدَهُمْ إِذَا عَاهَدُوا؛^۱ و آنان که چون عهد بندند به عهد خود وفادارانند». در روایات نیز تعابیری مانند «لَا دِينَ لِمَ لَا عَهْدَ لَهُ؛^۲ کسی که به عهدش عمل نکند دین ندارد» وارد شده است و برخی فقها مانند صاحب جواهر نقض عهد را در زمره گناهان کبیره به حساب آورده‌اند؛^۳ بنابراین در نظر اولیه انجام وعده‌های انتخاباتی را باید در زمره وظایف اخلاقی یک نماینده قرار داد. آنچه سبب می‌شود برخی وعده‌های انتخاباتی را از قبیل دیگر وعده‌ها ندانند و در نتیجه عمل به آن را لزوماً وظیفه اخلاقی تلقی نکنند دو دلیل است: نخست اینکه بسیاری از این وعده‌ها اساساً از اختیار نماینده مجلس خارج است. کاندیداهای نمایندگی مجلس معمولاً با علم به اینکه به‌عنوان یک نماینده در مجلس، قدرت قانون‌گذاری پابینی دارند بازم وعده تصویب برخی قوانین را به رأی‌دهندگان می‌دهند و بسیاری نیز به همین واسطه به آنها رأی می‌دهند. کاندیدای نمایندگی مجلس که وعده حذف دوره سربازی و وظیفه یا وعده تغییر در قوانین ازدواج را می‌دهد از این قبیل است. در روایات نیز از وعده دادن چیزی که در اختیار و کنترل انسان نیست نهی شده است. امام صادق (ع) در این زمینه می‌فرماید: «لَا تَعْدَنَّ اخَاكَ وَعَدَّ أَيْسَ فِي يَدِكَ وَفَاؤُهُ؛^۴ هرگز به برادرت وعده‌ای نده که انجام آن به دست تو نیست».^۵

دلیل بعدی نیز این است که بسیاری از این وعده‌ها، به‌مثابه وعده دادن اموال و دارایی دیگران است. به بیانی دیگر، جمعیتی را تصور کنید که در مقابل یک اتومبیل گران و بسیار زیبا گرد هم آمده‌اند و در حال تماشای آن هستند. در این حین فردی از راه می‌رسد و به آنها وعده می‌دهد که آن اتومبیل زیبا را به آنها هدیه دهد. روشن است که این فرد از ابتدا نمی‌بایست چنین وعده‌ای را به آنها می‌داد؛ اما حال که او این وعده را داده، نباید به استناد به آن وعده و با اصرار بر آن، آن اتومبیل را بدون اجازه مالکش به آنها دهد. در واقع، بسیاری از وعده‌های انتخاباتی این گونه‌اند که کاندیداها صرفاً به‌خاطر جلب توجه مردم به‌سوی خود وعده‌ای به آنها می‌دهند و بسیاری از این وعده‌ها، جزو اولویت‌های یک شهر و منطقه نیستند و مصرف کردن بودجه عمومی که متعلق به همه افراد است برای چنین طرح‌هایی هیچ توجیه منطقی ندارد. در حقیقت اصرار به عمل به وعده انتخاباتی در بسیاری از موارد، اسراف و حیف‌ومیل کردن بیت‌المال به‌شمار می‌رود که باید از آن اجتناب شود و لازم است که در هزینه‌کرد اموال عمومی صرفاً به منافع و مصالح عمومی توجه شود.

چنان‌که پیداست، اصرار به انجام وعده‌های انتخاباتی نمایندگان مجلس در مواردی دارای تبعات منفی بسیاری است و یکی از دلایل مهم این مسئله عدم اشراف کامل کاندیداهای مجلس به جوانب متعدد وعده‌های انتخاباتی خود است. برخلاف پروژه‌ها و طرح‌های دولتی که معمولاً تیم‌های کارشناسی قبل از تصویب آنها ماه‌ها

۱. سوره بقره، آیه ۱۷۷.

۲. محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۶۹، ص ۱۹۸، حدیث ۲۶.

۳. محمدحسن نجفی، جواهر الکلام، ج ۳۵، ص ۴۴۶.

۴. محمد ری‌شهری، میزان الحکمه، ج ۹، ص ۳۵۷۸.

۵. سید مهدی سعیدی، «اخلاق انتخاباتی»، مجله گنجینه، اردیبهشت ۱۳۸۴، شماره ۵۱، ص ۷۹.

ابعاد مختلف پروژه و طرح را بررسی می‌کنند، وعده‌های انتخاباتی با کمترین ارزیابی ممکن ارائه می‌شوند و در بسیاری مواقع طرح‌های خامی هستند که لازم است کارشناسان آنها را بررسی کرده و در مورد عملی شدن یا نشدن آنها تصمیم‌گیری کنند؛ بنابراین اینکه نماینده بخواهد به استناد به وعده انتخاباتی، عملی شدن طرح و پروژه‌ای را دنبال کند بی‌آنکه به جوانب کارشناسی آن توجهی داشته باشد، با اخلاق حرفه‌ای نمایندگی مجلس سازگاری ندارد و نمایندگان در پیگیری طرح‌ها بیش از هر چیزی باید در مورد کارشناسی بودن آن حساسیت به خرج دهند و بیت‌المال و منافع عمومی را بر هر چیز دیگری از جمله اعتبار شخصی خود ترجیح دهند.

در حقیقت وفای به عهد و برآورده کردن وعده‌های انتخاباتی هر اندازه نیز که اهمیت داشته باشد، نسبت به منافع عمومی و مراقبت، نگهداری و استفاده صحیح از بیت‌المال از اهمیت کمتری برخوردار است و به همین دلیل لازم است کاندیداهای مجلس قبل از اعلام هر وعده‌ای، در مورد ابعاد مختلف آن تحقیقات کافی به عمل آورند تا در صورت پیروزی در انتخابات دچار چنین محذوریت‌هایی نشوند.

۴. اولویت بخشی به امر قانون گذاری

چنان که در بخش تعریف حرفه نمایندگی مجلس اشاره شد، نمایندگی مجلس جزو معدود مشاغلی است که تعریف روشنی از وظایف و فعالیت‌های مربوط به آن وجود ندارد. همین مسئله سبب می‌شود نمایندگان دارای شیوه‌های کاری مختلفی باشند؛ چراکه هیچ کتابچه عملیاتی و روشنی از نحوه انجام وظایف نمایندگی وجود ندارد. این مسئله سبب شده است برخی نمایندگان اموری مانند پیگیری مطالبات مردمی را در رأس فعالیت‌های خود قرار دهند و بیشتر زمان و انرژی خود را صرف همشینی با رأی‌دهندگان و حل مشکلات آنها قرار دهند. این مسئله در حالی است که از میان وظایف گوناگون یک نماینده، هیچ کدام دارای اهمیت امر قانون‌نویسی، قانون گذاری و تلاش برای بهبود قوانین کشور نیستند. در واقع فلسفه و هدف اصلی تشکیل مجلس و انتخاب نمایندگان مردم، امر قانون گذاری است و سایر نقش‌های نماینده به مرور زمان افزوده شده‌اند.

اهمیت فوق‌العاده قانون گذاری به دلیل اهمیت نقش قوانین در سعادت و شقاوت یک جامعه است. نمایندگان مجلس از امکان قانون گذاری در مورد تمام مسائل و موضوعات کشور برخوردارند^۱ و قوانین مصوبه نیز معمولاً بدون تاریخ و همیشگی هستند و آثار فراوانی در ابعاد مختلف جامعه ایجاد می‌کنند. این در حالی است که سایر فعالیت‌های یک نماینده از قبیل پیگیری مطالبات و خواسته‌های مردمی و همچنین نظارت بر عملکرد مسئولان اجرایی، چنین اهمیتی ندارد و ویژگی این سنخ فعالیت‌های نماینده، مصداقی و محدود بودن آثار و نتایج آن است. برای نمونه وقتی که یک نماینده برای حل یک یا ده نفر از مراجعین مردمی خود صرف می‌کند، در امر قانون گذاری صرف شود و منجر به تدوین یا بهبود یکی از قوانین کشور شود، آثار دائمی و نامحدودی بر زندگی مردم سراسر کشور خواهد گذاشت.

۱. قانون اساسی، اصل هفتادویکم.

در سال‌های اخیر و با پررنگ‌تر شدن مسئله پیروزی مجدد در انتخابات، توجه بسیاری از نمایندگان از امر قانون‌گذاری به مسئله پیگیری مطالبات مردمی معطوف شده است. تأثیری که پیگیری مطالبات مردمی در افزایش احتمال پیروزی در انتخابات بعدی دارد، به‌مراتب از اثر پیگیری و تدوین قوانین کشور بیشتر است. یکی از دلایل این مسئله این است که معمولاً عملکرد موفق مجلس در امر قانون‌گذاری به حساب فرد فرد نمایندگان نوشته نمی‌شود، در حالی که فعالیت‌های یک نماینده در پیگیری مطالبات مردمی منجر به افزایش محبوبیت شخص نماینده خواهد شد و به‌عنوان برگ برنده وی در انتخابات آینده مطرح است.

دلایل فوق سبب شده است نه تنها در جمهوری اسلامی بلکه در بسیاری از کشورهای دیگر، تمرکز نمایندگان از امر قانون‌گذاری به پیگیری مطالبات مردمی منتقل شود و همین مسئله سبب نگرانی برخی نهادهای مسئول در کشورهای مختلف شده است. بر اساس گزارش کمیته منتخب نمایندگان مجلس عوام در انگلستان که مأمور به تهیه گزارشی درباره چالش‌های پیش‌روی نمایندگان مجلس بودند، مهم‌ترین چالشی که نمایندگان مجلس با آن مواجه هستند، حجم بسیار زیاد مطالبات و درخواست‌های مردمی است که عملاً بیشتر زمان و انرژی نمایندگان را به خود اختصاص می‌دهد. بنابر این گزارش:

نمایندگان مردم با موجی از کارهای رأی‌دهندگان مواجهند که این مسئله عملاً سبب می‌شود نمایندگان قادر به تنظیم وقت خود و اختصاص زمان کافی به فعالیت‌های مربوط به قانون‌گذاری نباشند. وضعیت کنونی باید موجبات نگرانی همگان را ایجاد کند؛ چراکه با گذر زمان و افزایش راه‌های دسترسی مردم به نمایندگان این مشکل تشدید شده است و این گمان وجود دارد که در بلندمدت قوانین ضعیف و ناکارآمد سبب گند شدن پیشرفت کشور شود؛ بنابراین بر همگان واجب است که با استفاده از ابزارهای مختلف، توجه نمایندگان را به مسائل ملی و امر خطیر قانون‌گذاری معطوف دارند...^۱

در برخی کشورها نمایندگان علاوه بر عضویت در مجلس، عضو شوراهای محلی نیز هستند که همین مسئله سبب می‌شود تمرکز اصلی نمایندگان بر پیگیری و حل مشکلات محلی متمرکز باشد. برای نمونه در کشور فرانسه تمامی نمایندگان مجلس عضو شورای محلی حوزه انتخابیه خود هستند. در ایرلند نیز ۷۰ درصد نمایندگان در حوزه انتخابیه خود نیز مسئولیتی دارند. تمرکز نمایندگان بر امور محلی و کم‌اهمیتی برخی از آنها نسبت به امور ملی و قانون‌گذاری سبب شد که در سال ۲۰۱۴ میلادی، رئیس‌جمهور فرانسه طرحی مبنی بر ممنوعیت هرگونه تصدی و دخالت نمایندگان مجلس در امور حوزه انتخابیه خود را برای تصویب به مجلس این کشور ارائه کند.^۲ چنان‌که اشاره شد، مسئله کم‌توجهی برخی نمایندگان نسبت به قانون‌نویسی و قانون‌گذاری در جمهوری اسلامی ایران نیز وجود دارد و برخی کارشناسان یکی از دلایل ناکامی مجلس را همین مسئله عنوان می‌کنند.

یکی از مهم‌ترین بایسته‌های اخلاق حرفه‌ای یک نماینده مجلس را باید انجام درست و صحیح مهم‌ترین وظیفه خود که همان امر قانون‌نویسی و قانون‌گذاری است عنوان کرد. نماینده مجلس باید ضمن وقوف بر اهمیت این مسئله، هیچ مسئله دیگری را بر قانون‌گذاری مقدم نکند؛ زیرا هیچ امری مانند تدوین قوانین، آثار دائمی و فراگیر ندارد.

1. Susan Hattis Rolef, Describing, Delimiting and Defining the Job of the MP, The Journal of Legislative Studies, ۲۰۱۴, p.15.

2. Ibid.

۵. مشورت کردن

از دیگر بایسته‌های اخلاقی نمایندگان، مشورت کردن با افراد ذی‌صلاح در امور مختلف است. اگرچه مشورت کردن برای تمام افراد مفید است و آنان را در انتخاب‌های خودیاری می‌کند، اما با توجه به جایگاه نمایندگی مجلس، مشورت کردن نه تنها یک فضیلت اخلاقی بلکه یک وظیفه برای آنان به‌شمار می‌رود.

در آموزه‌های دینی مشورت کردن از ویژگی‌های مؤمنین به‌شمار می‌رود. قرآن کریم در سوره شورا ویژگی‌های مؤمنین را این‌گونه می‌شمرد: «الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ»^۱ و کسانی که [ندای] پروردگارشان را پاسخ [مثبت] داده و نماز برپا کرده‌اند و کارشان در میانشان مشورت است و از آنچه روزی‌شان داده‌ایم انفاق می‌کنند». روایات فراوانی نیز به اهمیت مشورت کردن اختصاص دارد که از جمله آنها کلام امام حسن مجتبی (ع) است که می‌فرماید: «هر گروهی که مشورت کند، به راه رشد و هدایت رهنمون شده است». هدایت شدن، یعنی حرکت کردن در راه راست و بی‌گمان، خرد جمعی در مقایسه با خرد فردی، درست‌ترین و بهترین‌ها را انتخاب می‌کند و به رشد نزدیک‌تر است.

مشورت کردن به‌طور مطلق به تمام افراد توصیه شده؛ اما در آموزه‌های اسلامی تأکید زیادی بر لزوم مشورت کردن مسئولان حکومتی شده است؛ چنان‌که حضرت امیرالمؤمنین (ع) مالک‌اشتر را به همنشینی و مذاکره با علما و حکیمان امر می‌کند: «... أَكثَرُ مَدَارِسَةِ الْعُلَمَاءِ وَ مَنَاقِشَةِ الْحُكَمَاءِ، فِي تَثْبِيتِ مَا صَلَحَ عَلَيْهِ أَمْرُ بِلَادِكَ، وَ إِقَامَةِ مَا اسْتَقَامَ بِهِ النَّاسُ قَبْلَكَ»^۲ در آنچه به استواری کار شهرهایت می‌آید و برقرار داشتن آنچه پیش از تو مایه قوام کار مردم بوده است، به مذاکره و گفت‌وگو با دانشمندان و حکیمان بسیار پرداز. بی‌تردید یکی از مسائل مهم مذاکره با فرهیختگان و دانشوران، بهره‌گیری از افکار و تجربیات آنان در زمینه مسائل حکومتی است و بهره‌گیری از افکار صاحبان فکر و اندیشه موجب هدایت و رشد، و بی‌نیازی از انظار دیگران موجب هلاکت و خطر جدی خواهد بود؛ چنان‌که امام علی (ع) فرمود: «مَنْ اسْتَبَدَّ بِرَأْيِهِ هَلَكَ، وَ مَنْ شَاوَرَ الرَّجَالَ شَارَكَهَا فِي عُقُولِهَا»^۳ هر کس به اندیشه خود اکتفا کند به هلاکت می‌رسد و هر کس با دیگران مشاوره کند، از عقل و فهمشان بهره می‌برد.

در میان کارگزاران و مسئولان مختلف حکومتی، به‌نظر می‌رسد که کمتر مسئولیتی به‌اندازه نماینده مجلس محتاج به مشاوره باشد. برخلاف بیشتر مسئولیت‌های حکومتی که فرد در یک حوزه خاص مسئولیت دارد، نماینده مجلس در مورد تمام امور کشور قانون‌گذاری می‌کند و بر عملکرد تمامی مسئولان اجرایی نیز نظارت دارد. در واقع، در هر طرح و لایحه قانونی در مورد مسائل گوناگون این نماینده مجلس است که به نمایندگی از مردم باید رأی خود را اعلام کند و رأی تک‌تک نمایندگان می‌تواند سرنوشت آن طرح و درنهایت کشور را رقم زند. روشن است که نماینده مجلس هراندازه نیز که در مسائل متعددی تخصص داشته باشد باز هم علم و اطلاعات کافی در امور مختلف کشور از مسائل سیاسی، امنیتی و نظامی تا مسائل اقتصادی، علمی و فرهنگی کشور را ندارد.

۱. سوره شورا، آیه ۳۸.

۲. نهج البلاغه، نامه ۵۳.

۳. همان، حکمت ۱۶۱.

سؤال مهمی که اینجا وجود دارد این است که آیا نماینده وظیفه دارد قبل از اینکه در رأی گیری هر طرح و لایحه‌ای شرکت کند با افراد کارشناس در آن موضوع مشورت کند یا اینکه تنها در مسائلی که در حوزه تخصصی او نیست باید مشورت کند؟ اگرچه معمولاً در مسائلی که فکر می‌کند کارشناس است از مشورت کردن با دیگران احساس بی‌نیازی می‌کند، اما مسئله رأی دادن به طرح‌ها و لوایح امری متفاوت است و آثار آن بر زندگی میلیون‌ها نفر اثرگذار است؛ بنابراین وظیفه اخلاقی نماینده این است که بدون مشورت با افراد ذی‌صلاح، در هیچ رأی‌گیری‌ای شرکت نکند. البته ممکن است مشورت کردن لزوماً به شکل گفتگو با افراد کارشناس صورت نپذیرد و قالب‌های متنوعی برای آن متصور شد و حتی می‌توان مطالعه مقالات و تحلیل‌های افراد صاحب‌نظر در مورد طرح‌های پیشنهادی را نوعی مشورت‌خواهی قلمداد کرد.

مسئله دیگر این است که نماینده با چه کسانی باید مشورت کند؟ افراد چه ویژگی‌هایی باید داشته باشند تا طرف مشورت نماینده مجلس قرار گیرند؟ روشن است که خبرویت و اطلاع کافی در مورد جوانب مختلف مسئله باید مهم‌ترین ویژگی افرادی باشد که مورد مشورت قرار می‌گیرند؛ اما صرف دانش و اطلاع کافی نیست و برخی ویژگی‌های دیگر نیز وجود دارد که باید مورد توجه قرار گیرد. امیرالمؤمنین (ع) در نامه معروف خود خطاب به مالک اشتر می‌فرماید:

وَلَا تُدْخِلَنَّ فِي مَشُورَتِكَ بَخِيلاً يَعْدُلُ بِكَ عَنِ الْفَضْلِ وَيَعِدُكَ الْفَقْرَ، وَلَا جَبَاناً يَضَعُفُكَ عَنِ الْأُمُورِ، وَلَا حَرِيصاً يَزِينُ لَكَ الشَّرَّ بِالْجَوْرِ؛ فَإِنَّ الْبُخْلَ وَالْجَبْنَ وَالْحِرْصَ عَرَائِزُ شَتَّى، يَجْمَعُهَا سُوءُ الظَّنِّ بِاللَّهِ؛^۱ هرگز بخیل را در مشورت خود دخالت مده، زیرا تو را از احسان و نیکی کردن منصرف می‌سازد و از تهی‌دستی و فقر می‌ترساند. و نیز با شخص ترسو مشورت مکن که روحیه تو را در انجام امور تضعیف می‌کند. و از مشورت با افراد حریص برحذر باش که حرص ورزیدن را از طریق ستمگری در نظرت زینت می‌دهند؛ زیرا «بخل» و «ترس» و «حرص»، تمایلات گوناگونی هستند که جامع آنها «سوء ظن» به خداوند است.

۶. حفظ اسرار و اطلاعات محرمانه

اگرچه جلسات صحن مجلس و کمیسیون‌های تخصصی معمولاً به صورت علنی برگزار می‌شود، اما به اقتضای شرایط موجود در کشور برخی اوقات جلسات مجلس به صورت غیرعلنی برگزار می‌شود و از نمایندگان مجلس خواسته می‌شود که مفاد این جلسات در رسانه‌ها منتشر نشود. همچنین نمایندگان مجلس به واسطه اقتضائات حرفه خود لازم است از بسیاری اطلاعات محرمانه و اسرار کشور مطلع باشند تا بهتر بتوانند تصمیم‌گیری کنند. به‌عنوان مثال نمایندگان مجلس برای اینکه در مورد میزان لازم برای بودجه امنیتی دفاعی کشور تصمیم‌گیری کنند، لازم است که از تهدیدات امنیتی کشور اطلاع کافی داشته باشند یا اگر دنبال اصلاح مشکلات اقتصادی کشور هستند، لازم است اسرار کشور در زمینه میزان دقیق دارایی و بدهی‌های کشور را بدانند؛ بنابراین اطلاع از اسرار کشور جزو اقتضائات نمایندگی و حفظ این اسرار و رازداری از مهم‌ترین بایسته‌های حرفه نمایندگی مجلس به‌شمار می‌رود.^۲

۱. همان، نامه ۵۳.

2. Andrew Brien, ibid, p.50

با تمام تأکیداتی که در این باره به نمایندگان مجلس می‌شود، حجم زیادی از اطلاعات محرمانه و مفاد جلسات غیرعلنی در رسانه‌های کشور منتشر می‌شود. شایان ذکر است که علت انتشار این اطلاعات، ناآگاهی نمایندگان از محرمانه بودن این اطلاعات نیست. به‌طور معمول، قبل از برگزاری جلسات غیرعلنی و ارائه اطلاعات محرمانه به نمایندگان، لزوم محرمانه ماندن آن اطلاعات به نمایندگان گوشزد می‌شود و نمایندگان نیز معمولاً با عواقب قضایی و کیفری انتشار اطلاعات محرمانه آگاه هستند. باین حال بسیاری از اطلاعات محرمانه که به نمایندگان ارائه می‌شود در نهایت در فضای رسانه‌ای کشور منتشر می‌شود. درحقیقت برخی نمایندگان از ترس عواقب احتمالی^۱ انتشار اطلاعات محرمانه، آنها را در اختیار افراد و رسانه‌ها قرار می‌دهند و آنها نیز بدون اشاره به منبع نشر اطلاعات، آنها را منتشر می‌کنند.

متأسفانه این توافق نانوشته میان برخی نمایندگان و رسانه‌ها به قدری شیوع دارد که عملاً منجر به انتشار بیشتر اطلاعات محرمانه‌ای می‌شود که به نمایندگان ارائه می‌گردد و به همین دلیل نیز مسئولان اجرایی همواره نگران در اختیار قرار دادن اطلاعات محرمانه به نمایندگان مجلس هستند؛ به طوری که وزارت خارجه اعلام کرد به دلیل انتشار مکرر اطلاعات محرمانه‌ای که در اختیار نمایندگان قرار داده بود، دیگر اطلاعات محرمانه‌ای در اختیار نمایندگان مردم قرار نخواهد داد.^۲

۷. جدیت و پشتکار

لازمه موفقیت در هر حرفه و شغلی داشتن جدیت و پشتکار است؛ ولی مسئولیت‌های حکومتی و به‌خصوص نمایندگی مجلس بیشتر اقتضای چنین ویژگی‌ای را دارد. افرادی که به نمایندگی مجلس انتخاب می‌شوند، از طرف مردم یک منطقه و شهر انتخاب می‌شوند و تمام کسانی که در انتخابات شرکت می‌کنند انتظاراتی از نمایندگان خود دارند. روشن است که برآورده کردن تمامی این انتظارات امر ممکن نیست؛ اما تلاش بی‌اندازه و در حد امکان نماینده مجلس کمترین پاسخ به رأی و انتظارات مردم است.

مسئله دیگری که داشتن پشتکار و جدیت را برای نمایندگان الزامی می‌کند، محدود بودن دوره نمایندگی است. برخلاف بیشتر مشاغل و حرفه‌ها که چنین محدودیتی برای آنها تعریف نشده، نمایندگی مجلس در همه کشورها محدود به سنوات خاصی است و در کشور ما نیز دوره نمایندگی مجلس چهار سال معین شده است. همچنین برخلاف بیشتر مشاغل که نوعی نظارت بر عملکرد افراد وجود دارد، هیچ‌گونه نظارتی بر نحوه عملکرد و کارکرد نمایندگان صورت نمی‌پذیرد و این نماینده است که باید برنامه کاری خود را تنظیم کند.^۳ به همین دلیل است که در کد رفتاری نمایندگان در یکی از کشورهای اروپایی چنین ذکر شده است: «نماینده مجلس باید تمام

۱. براساس ماده دوم «قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی»، برای انتشار اسناد سری و محرمانه مجازات حبس از شش ماه تا ده سال در نظر گرفته شده است. سایت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، قابل دسترسی در:

<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/۹۷۱۹۶>

۲. مجازات قانونی افشای اطلاعات جلسات غیرعلنی، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، قابل دسترسی در:

<https://www.irna.ir/news/۱۳۹۹۰۸۱۶۲۴۹۰۵>

۳. هیچ نظارتی بر کارنامه نمایندگان مجلس وجود ندارد، وبسایت شفافیت برای ایران، قابل دسترسی در:

<https://tp۴.ir/۱۳۹۹/۱۴۸>

وقت خود را به کار و خدمت به مردم اختصاص دهد. هیچ محدودیتی را نباید در میزان ساعت کاری خود قرار دهد و تنها به محدودیت‌های قانونی ملتزم باشد. نماینده باید به بهترین شیوه ممکن در حالت آمادگی دائمی برای انجام وظایف و خدمت به مردم باشد.^۱

بنابراین استفاده از تک‌تک لحظات نمایندگی در راستای خدمت به مردم و جدیت و کوشش نماینده مجلس، اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد؛ به گونه‌ای که نه تنها خود نماینده باید دارای روحیه جدیت و تلاش کافی باشد، بلکه کارکنان او نیز باید دارای چنین روحیه‌ای باشند تا نماینده را در انجام وظایف خودیاری کنند. همچنان که امیرالمؤمنین علی (ع) خطاب به مالک اشتر می‌فرماید: «در کارهای خود بر افراد سست و تنبل تکیه مکن».^۲

اگرچه روحیه جدیت و پشتکار تا اندازه زیادی از صفات فردی محسوب می‌شود و طی سال‌ها در شخصیت افراد شکل می‌گیرد، با این حال می‌توان با تدابیری، پشتکار و جدیت نمایندگان از انجام وظایف خود را تقویت کرد. برای نمونه در بسیاری از کشورهای جهان هر گونه اشتغال هم‌زمان برای نمایندگان مجلس ممنوع اعلام شده است تا آنها با تمرکز و وقت بیشتری وظیفه خود را انجام دهند.^۳ همچنین در مورد حضور فعال در جلسات صحن عمومی مجلس و جلسات تخصصی کمیسیون‌ها نیز قوانین محکمی در کشورهای دیگر وجود دارد که سرپیچی از آنها هزینه سنگینی برای نماینده در پی دارد و در عمل منجر به حضور فعال و پشتکار بیشتر نمایندگان می‌شود. برای نمونه در پارلمان ملی فرانسه هر یک غیبت در کمیسیون‌های تخصصی موجب کاهش ۲۵ درصد حقوق ماهیانه نماینده می‌شود و در مجلس سنای این کشور، هر سه جلسه غیبت به اخراج نماینده از کمیسیون مربوطه و کاهش ۵۰ درصدی حقوق وی می‌انجامد.^۴ در نمونه‌ای دیگر در مجلس سنای آمریکا، این امکان به رهبران سنا داده شده است که افرادی را که در جلسات مهم رأی‌گیری غایب هستند، با استفاده از اهرم زور و توسط افراد نظامی به مجلس سنا آورده شوند و هزینه آن نیز از حقوق آن سناتور پرداخته شود.^۵

بر اساس قوانین جمهوری اسلامی ایران، داشتن شغل هم‌زمان برای نمایندگان مجلس ممنوع نیست و به همین دلیل بسیاری از نمایندگان در طول دوره نمایندگی خود به شغل‌های دیگر ادامه می‌دهند. در مورد حضور در جلسات مجلس نیز طبق ماده ۸۶ آیین‌نامه داخلی مجلس، در صورت اینکه نماینده به صورت غیرموجه در جلسات صحن یا کمیسیون شرکت نکند صرفاً حقوق آن جلسه از درآمد وی کاسته می‌شود و تنها در صورت داشتن صد ساعت متوالی یا ۲۵۰ ساعت غیرمتوالی غیبت در جلسات مجلس در یک سال مستعفی شناخته می‌شود.^۶ در نتیجه چنین وضعیتی، برخی نمایندگان حضور فعالی در جلسات عمومی و کمیسیون‌های تخصصی مجلس ندارند و در

1. Susan Hattis Rolef, Describing, Delimiting and Defining the Job of the MP, The Journal of Legislative Studies, 2014, p.13.

۲. نهج البلاغه، نامه ۵۳.

3. Cüneyt Yüksel, ibid, p.114.

4. ABJOENSEN Sebastian, ibid, p.4.

5. The Senate Enforces Attendance, senate.gov, available at: <https://www.senate.gov/about/powers-procedures/rules-procedures/compulsory-attendance.htm>

۶. قانون آئین نامه داخلی مجلس، مرکز پژوهش‌های مجلس، قابل دسترسی در:

https://rc.majlis.ir/fa/content/interior_rule۱۳۹۹ ،

روزهای متعددی نیز از حضور در ساختمان مجلس غایب هستند. نتایج بررسی عملکرد نمایندگان در سال ۱۳۹۷ نشان از آن دارد که یک چهارم نمایندگان در جلسات بررسی طرح‌ها و لوایح در صحن علنی غیبت داشته و از ۲۹۰ نماینده کنونی، به صورت میانگین ۱۸۰ نفر در رأی‌گیری طرح‌های مختلف شرکت کرده‌اند. نکته قابل توجه در این گزارش اینکه به طور میانگین، ۳۵ نماینده نیز با آنکه در صحن علنی حضور داشته‌اند، اما ترجیح داده‌اند که در رأی‌گیری مشارکتی نداشته باشند. این در حالی است که این نمایندگان می‌توانسته‌اند طبق شیوه‌نامه‌های کنونی ضمن شرکت در رأی‌گیری به طرح مزبور رأی ممتنع دهند؛ اما ظاهراً انگیزه کافی برای شرکت در رأی‌گیری نداشته‌اند. در همین دوره زمانی ۷۲ نماینده در زمان رأی‌گیری در مورد برخی مسائل مهم کشوری نیز غایب بوده‌اند.^۱ اگرچه مجلس شورای اسلامی تلاش کرده است با تصویب آیین‌نامه‌هایی افرادی را که غیبت غیرموجه دارند جریمه مالی کند. با این حال به نظر می‌رسد مادامی که خود نماینده بر اهمیت حرفه خود آگاه نباشد و در انجام امور آن جدیت و کوشش کافی نداشته باشد، چنین جریمه‌هایی اثر اندکی خواهند گذاشت.

۸. شجاعت و قاطعیت

از دیگر بایسته‌های اخلاقی نمایندگان برای انجام وظایف خود شجاعت و قاطعیت است. اهمیت این ویژگی اخلاقی برای نمایندگان از آن رو است که در بسیاری از رأی‌گیری‌های طرح‌های مهم افرادی مخالف و موافق تصویب آن طرح وجود دارند که برای رسیدن به اهداف خود از هیچ تلاشی فروگذار نیستند. تخریب شخصیت نماینده، تخریب اعضای خانواده نماینده و حتی تهدیدهای فیزیکی و جانی علیه او و نزدیکانش از شایع‌ترین مسائلی است که نماینده در دوره خود با آنها مواجه می‌شود. یک نماینده قبل از کاندیداتوری برای نمایندگی مجلس باید به خوبی آگاه باشد که در صورت انجام صحیح وظایف خود، چنین مسائلی پیش‌روی او قرار دارد و برای نمونه اگر تهدید نزدیکانش نقطه ضعف اوست از چنین اقدامی خودداری کند.

عامل دیگری که ویژگی شجاعت را در نمایندگان مجلس با اهمیت می‌کند، فشارهای مختلف از ناحیه‌های گوناگون است که معمولاً به نماینده وارد می‌شود. به‌طور معمول یک نماینده مجلس در صورتی که بخواهد به وظایف خود به درستی عمل کند، مجبور به افشای فساد و ناکارآمدی برخی از مسئولان اجرایی خواهد شد و روشن است که مسئولان اجرایی در مقابل هرگونه اعتبارزدایی از خود مقاومت شدیدی خواهند کرد. همچنین مقاومت در برابر خواسته مسئولان محلی، مسئولان حزبی و برخی درخواست‌های مردم که نماینده آنها را در راستای مصالح عمومی نمی‌داند، نیاز به میزان زیادی شجاعت دارد. نماینده مجلس باید به قدری شجاعت داشته باشد که وقتی به درستی تصمیم خود ایمان پیدا کرد، دیگر تبعات احتمالی آن او را منصرف نکند؛ حتی اگر شکست در انتخابات از جمله این تبعات باشد؛ بنابراین مسئله شجاعت برای نمایندگان مجلس از مسائلی است که هر روز به آن نیاز پیدا می‌کنند و نماینده‌ای که این ویژگی اخلاقی را نداشته باشد، کارکرد صحیح خود را از دست خواهد داد و ناگزیر به طی کردن دوره نمایندگی خود به صورت خنثی و کم‌اثر خواهد بود.

۱. غیبت یک چهارم نمایندگان مجلس در جلسات بررسی طرح‌ها و لوایح سال ۹۷، وبسایت شفافیت برای ایران، قابل دسترسی در:

در آموزه‌های اسلامی نیز از جمله صفات لازم برای رهبران جامعه شجاعت ذکر شده است. اگر رهبران جامعه در مقابل مشکلات، سرزنش‌ها و جو حاکم در جامعه‌شان تسلیم شده و احساس ترس کنند، هیچگاه در ایفای وظایف خود موفق نخواهند شد. در قرآن خطاب به رسول اکرم (ص) آمده است: «فَاسْتَقِمْ كَمَا أَمَرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ؛^۱ پس همان گونه که دستور یافته‌ای ایستادگی کن و هر که با تو توبه کرده (نیز چنین کند).» اگر رسول خدا (ص) تحت تأثیر افکار، تهمت‌ها و برخی از عوامل عصر خود قرار می‌گرفت، به اهداف بلند خود دست نمی‌یافت. ایشان با استعانت از کمک‌های خداوند و با بهره‌گیری از عنصر قاطعیت و شجاعت در جزیره‌العرب همانند خورشید درخشیده و به تبلیغ احکام الهی و رسالت پرداخت؛ چنان‌که علی (ع) در این خصوص فرمود: «خداوند پیامبر را به‌عنوان دعوتگری به‌سوی حق و شهادی بر حرکت خلق رسالت داد. پس آن حضرت به‌دوراز هرگونه کُندی و کوتاهی رسالت‌های پروردگارش را تبلیغ نمود، و بدون هیچ سستی و بهانه‌جویی با دشمنان خدا به جهاد برخاست.» علی علیه‌السلام که خود تربیت یافته مکتب رسول خدا (ص) است، با تأسی به آن حضرت در همه زمینه‌ها مخصوصاً در شیوه حکومت، از دو عامل قاطعیت و شجاعت خوب بهره گرفت و هیچگاه در برابر کژاندیشی، انحراف سیاسی و مشکلات تسلیم نشد؛ چنان‌که حضرت در خصوص قاطعیت خود فرمود: «به جان خود سوگند که در پیکار و سرکوبی آنها که با حق ستیز کنند و در ماندن گمراهی همچنان پای بفشارند، کمترین نرمش و سازشی نخواهم داشت.»^۲

در دیدگاه امام علی (ع) زمامداران و دولتمردان اسلامی نیز باید قاطع و شجاع باشند تا بتوانند وظایف خویش را خوب انجام داده و به اهداف بلند خود دست یابند. از این روست که علی (ع) فرمود: «سزاوار نیست که حاکم اسلامی بخیل، جاهل و ترسو باشد.»^۳ علی (ع) در هنگام بیان ویژگی‌های مالک اشتر به قاطعیت و شجاعت او اشاره نموده خطاب به مردم مصر فرمود: «من بنده‌ای از بندگان خدا را به‌سوی شما گسیل داشته‌ام که در لحظه‌های حساس و سرنوشت‌ساز، خواب را به چشمانش راهی نیست و در هنگامه خطر در رویارویی و نبرد با دشمنان خدا تردید نمی‌کند.»^۴ همچنین آن حضرت به مالک اشتر دستور می‌دهد کسی را به‌عنوان کارگزار خود برگزیند که قاطع و شجاع باشد: «ثُمَّ الصَّقِّ بَدْوَى الْمُرُوءَاتِ وَالْأَحْسَابِ ... ثُمَّ أَهْلَ النَّجْدَةِ وَالشَّجَاعَةِ، وَالسَّخَاءِ وَالسَّمَاحَةِ؛^۵ افرادی را برگزین که دلاور، سلحشور، بخشنده و بلندنظر باشند.» بر این اساس است که امام علی (ع) محمدبن ابی‌بکر را به‌خاطر قاطعیت او ستایش کرد.^۶

۱. سوره هود، آیه ۱۱۲.

۲. علیرضا انصاری مقدم، «شرایط کارگزاران از دیدگاه نهج البلاغه»، فرهنگ کوثر ۱۳۷۷ شماره ۱۳، ص ۱۴.

۳. نهج البلاغه، نامه ۵۳.

۴. «اما بعد، فقد بعثت اليكم عبادا من عبادالله، لا ينالون ايام الخوف، و لا ينكلون عن الاعداء ساعات الروح؛ اشد على الفجار من حريق النار. و هو مالک ابن الحارث اخو مذحج، فاسمعوا له و اطيعوا امره فيما طابق الحق، فانه سيف من سيوف الله، لا كليل الظبه، و لا نابي الضربيه.»

۵. نهج البلاغه، نامه ۵۳.

۶. امام علی (علیه السلام) در نامه‌های خود به محمدبن ابی‌بکر از اینکه با قاطعیت در عزل و نصب‌ها و دیگر اقدامات مدیریتی خود عمل می‌کرد، ستایش می‌کرد و او را تشویق به ادامه دادن این شیوه نمود. ر.ک: علیرضا انصاری مقدم، همان.

نگرش امام علی (ع) در خصوص ضرورت قاطعیت کارگزاران ریشه در معارف بلند قرآن دارد. در قرآن سفارش شده است که مؤمنان در مقابل دشمنان احساس ترس نکرده و در برابر ملامت سرزنش کنندگان تسلیم نشوند: «فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُوا اللَّهَ إِنَّ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ»^۱ شما مسلمانان از آنان بیم و اندیشه مکنید و از من بترسید اگر اهل ایمانید، «يَجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ»^۲ در راه خدا جهاد کنند و از نکوهش و ملامت احدی باک ندارند».

روشن است که کارگزاران نظام اسلامی نیز مخاطبان این آیات هستند و یکی از علل موفقیت مصلحان و کارگزاران جوامع، قاطعیت و شجاعت آنان بوده است. امام خمینی (ره) که خود تربیت یافته مکتب امام علی (ع) بود، شیوه رهبری و زمامداری حضرت را مورد توجه خویش قرار داد. امام راحل در عصری قیام خود را آغاز کرد که خیلی از نظریه پردازان و تحلیل گران قیام او را افسانه می پنداشتند و حتی برخی از دوستان امام نیز حرکت سیاسی او را تئوری غیر عملی تصور می کردند. امام با بهره گیری از دو عامل قاطعیت و شجاعت و با استعانت از خداوند، قیام خود را آغاز نموده و از هیچ کس جز خدا نهراسید.^۳

البته قاطعیت کارگزاران بدان معنا نیست که آنان در شیوه حکومت و تدوین سیاست های کشور عجلانه تصمیم گرفته و فعالیت کنند. علی (ع) به والیان خود دستور می دهد که باید تمام فعالیت هایشان براساس خردورزی، خردمندی و تفکر بوده و فعالیت های خود را قبل از فرارسیدن زمان آن انجام ندهند. حضرت خطاب به مالک فرمود: «وَأَيُّكَ وَالْعَجَلَةَ بِالْأُمُورِ قَبْلَ أَوَانِهَا أَوْ التَّسْقُطَ فِيهَا عِنْدَ إِمْكَانِهَا أَوْ اللَّجَاجَةَ فِيهَا إِذَا تَنَكَّرَتْ أَوْ الْوَهْنَ عَنْهَا إِذَا اسْتَوْضَحَتْ فَضَعَّ كُلُّ أَمْرٍ مَوْضِعَهُ وَأَوْقَعَ كُلُّ أَمْرٍ مَوْقِعَهُ»^۴ در کارها پیش از وقت آن شتاب مکن، و در صورت امکان سست مگیر، و در چیزی که مبهم است لجاجت مکن و هنگامی که چیزی واضح است، ضعف نشان مده، و هر چیزی را در جای خود بگذار و هر کاری را به موقع اقدام نما. همچنین حضرت خطاب به قثم بن عباس والی مکه فرمود: «با دوراندیشی و قدرت با مسائل برخورد کن. عقل و خیرخواهی را به کار گیر».^۵

روشن است که قاطعیت و شجاعت کارگزاران با بهره گیری آنان از تجربه ها و افکار صاحبان فکر و اندیشه نیز منافات ندارد.

در فرهنگ امام علی (ع) قاطعیت توأم با نرمش نیز از اهمیت ویژه ای برخوردار است. در نهج البلاغه می خوانیم: «وَإِخْلَطِ الشَّدَّةَ بِضِغْتِ مِنَ اللَّيْنِ، وَارْفُقْ مَا كَانَ الرَّفْقُ أَرْفَقَ، وَاعْتَزِمِ بِالشَّدَّةِ؛^۶ سختی و قاطعیت را با نرمش و انعطاف درهم بیامیز، تا جایی که نرمش کارساز است نرمش کن و در مواردی که جز سخت گیری و قاطعیت کارساز نیست، مصمم و با قدرت دست به کار شو».

۱. سوره آل عمران، آیه ۱۷۵.

۲. سوره مائده، آیه ۵۴.

۳. علیرضا انصاری مقدم، «شرایط کارگزاران از دیدگاه نهج البلاغه»، فرهنگ کوثر ۱۳۷۷ شماره ۱۳، ص ۱۴.

۴. نهج البلاغه، نامه ۵۳.

۵. همان، نامه ۳۳.

۶. همان، نامه ۴۳.

امام صادق (ع) نجاشی استاندار اهواز را به نرمش توأم با قاطعیت سفارش نموده فرمود: «و الرُّفْقُ بِالرَّعِيَّةِ وَ التَّائِي وَ حُسْنِ الْمَعَاشِرَةِ مَعَ لَيْنٍ فِي غَيْرِ ضَعْفٍ وَ شِدَّةٍ فِي غَيْرِ عُنْفٍ»^۱ و (همچنین) در درنگ و خوش رفتاری همراه با نرمی (اما) بدون ضعف، و همراه با سخت گیری ولی بدون درشتی و تندی».

۹. پاسخگو بودن

نمایندگان مجلس علاوه بر اینکه وظیفه خطیر قانون گذاری را برعهده دارند، به عنوان نمایندگان مستقیم مردم یک شهر و منطقه، در بالاترین جایگاه حکومت حضور دارند. چنان که در قسمت وظایف مجلس مورد اشاره قرار گرفت، از مهم ترین وظایف نمایندگان مجلس، پیگیری مطالبات و حل مشکلات مردم شهر و منطقه خود است. این مسئله سبب می شود که پاسخگو بودن به مردم از بایسته های اخلاق حرفه ای نمایندگان مجلس به شمار رود.^۲

در واقع برای بسیاری از مردم، نمایندگان مجلس «نمایندگان حکومت» در منطقه و شهرشان هستند که می بایست به انبوه سؤالات و مطالبات مردمی پاسخ دهند. آنها موفقیت و کارایی یک نماینده را بسته به میزان پاسخگو بودن او ارزیابی می کنند و اهمیت پاسخگو بودن نماینده از نگاه آنها حتی از مسئله تقنین نیز بیشتر است.

ضرورت توجه به مطالبات و خواسته های مردمی از مسائلی است که در قوانین ناظر بر کارکرد مجلس مورد توجه قرار گرفته است. براساس آیین نامه های اجرایی مجلس شورای اسلامی، نمایندگان مجلس لازم است که قسمت قابل توجهی از وقت و انرژی خود را صرف پیگیری مطالبات مردم و پاسخگو بودن به آنها قرار دهند. در واقع نمایندگان مجلس تنها سه روز در هفته ملزم به حضور در ساختمان مجلس هستند و هر سه هفته یکبار نیز یک هفته جلسات مجلس تعطیل می شود تا نمایندگان فرصت کافی برای حضور کنار مردم و پاسخگو بودن به آنها را داشته باشند.^۳

سؤالی که در اینجا وجود دارد این است که پاسخگو بودن یک نماینده چه معنایی دارد؟ آیا نماینده باید به تمام مطالبات مردمی پاسخ دهد؟ آیا نماینده مجلس لازم است که به صورت منظم در نقاط مختلف حوزه نمایندگی خود حضور به عمل رساند؟ به نظر می رسد که تفسیر روشنی در این زمینه وجود ندارد و هر نماینده ای به رویه خود عمل می کند. با این حال یکی از مهم ترین شیوه های پاسخگو بودن نماینده را باید رویه پیگیری مطالبات جزئی مردم در حوزه انتخابیه عنوان کرد. در حقیقت در این شیوه مرسوم، مطالبات مردم و سؤالات آنها از نمایندگان خود چندان ارتباطی با وظیفه اصلی آنها که همان قانون گذاری است پیدا نمی کند. کمتر پیش می آید

۱. محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۳۹، ص ۱۱۲.

2. Andrew Brien, A Code of Conduct for Parliamentarians? Parliament of Australia, available at: https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/rp/rp9899/99rp02, 2021.

۳. نمایندگان مجلس چقدر کار می کنند؟/ تنها هفت روز حضور در صحن طی یک ماه، خبرگزاری موج، قابل دسترسی در:

<https://bit.ly/3rrzKpS> 1399.

که مردم از نماینده خود مطالبه در زمینه قانون‌گذاری داشته باشند و بیشتر دغدغه آنها به حل مشکلات شخصی خود منحصر می‌شود.

در نمایندگان شهرهای بزرگ عنصر پاسخگویی کم‌رنگ است و در رویه شایع میان نمایندگان شهرهای کوچک نیز نسبت به قانون‌گذاری که وظیفه اصلی نماینده مجلس است کم‌توجهی صورت می‌پذیرد. نماینده مجلس باید تلاش کند در عین اینکه اولویت اصلی خود را در امر خطیر قانون‌گذاری قرار می‌دهد، خود را متعهد به پاسخگو بودن به مردم بداند و تلاش کند که این پاسخگویی را به‌جای تمرکز بر حل مشکلات جزئی افراد، به حل مشکلات مردم از طریق قانون‌گذاری و نظارت بر عملکرد مسئولان اجرایی قرار دهد.

۱۰. صداقت و راست‌گویی

یکی از مهم‌ترین بایسته‌های اخلاقی برای نمایندگان مجلس صداقت و راست‌گویی است^۱ و با همین تناسب، دروغ‌گویی را می‌توان از آسیب‌های مهم اخلاقی میان نمایندگان مطرح ساخت؛ به طوری که حجت‌الاسلام شجاعی نائب رئیس هیئت نظارت بر رفتار نمایندگان مجلس شورای اسلامی، دروغ‌گویی را شایع‌ترین آسیب اخلاقی میان نمایندگان مجلس عنوان کرد.^۲

راست‌گویی به‌عنوان یک فضیلت عام اخلاقی به‌شمار می‌رود که همه مردم جهان پسندیده بودن آن را تصدیق می‌کنند و در آموزه‌های اسلامی نیز جایگاه ممتازی دارد که نشان‌دهنده اهمیت فراوان آن است. در روایتی از امیرالمؤمنین (ع) نقل شده است که: «صدق، درستی هر چیزی است و دروغ تباهی هر چیزی است».^۳ باین حال این فضیلت اخلاقی برای نمایندگان از اهمیت خاصی برخوردار است و شاید کمتر آسیب اخلاقی مانند دروغ بتواند تأثیر منفی بر عملکرد یک نماینده بگذارد. در واقع یکی از مهم‌ترین کارکردهای نهاد مجلس (به‌عنوان تنها رکن اساسی حکومت که تمام اعضای آن توسط مردم انتخاب می‌شود)، افزایش اعتماد عمومی به حکومت از طریق حضور مستقیم نمایندگان مردم در بالاترین سطح از نظام سیاسی است. در چنین شرایطی نمایندگان مجلس وظیفه دارند تمام تلاش خود را برای افزایش سطح اعتماد عمومی به حکومت به کار گیرند و روشن است که دروغ از مهم‌ترین عوامل از بین رفتن اعتماد مردم نسبت به مقامات مسئول است. روشن است که صداقت به معنای بیان تمام حقایق نیست و نمایندگان موظف به حفظ و عدم افشای اطلاعات محرمانه هستند.

آنچه از صداقت برای نمایندگان مجلس مدنظر است این است که نمایندگان در سخنرانی‌ها، یادداشت‌ها و گزارش‌هایی که به رسانه‌ها و مردم می‌دهند، از بیان مطالب غیرواقعی خودداری ورزند و تنها مطالبی را بیان کنند که از صحت آن اطمینان دارند. با توجه به اهمیت نمایندگی مجلس و تأثیر زیاد سخنان و مواضع یک قانون‌گذار، لازم است نماینده نه تنها از روی عمد مطالب خلاف واقع بر زبان جاری نکند؛ بلکه قبل از بیان هر مطلبی ابتدا از صحت تک‌تک گزاره‌های موجود در سخنان خود اطمینان حاصل کند. این مسئله که در اصطلاح از آن به «فکت

1. Andrew Brien, ibid. p.45.

۲. در گفتگو با نگارنده.

۳. لیشی واسطی، عیون الحکم و المواعظ، ص ۴۴.

چک کردن^۱ یاد می‌شود در کشورهای مختلف از اهمیت زیادی برخوردار است و معمولاً رسانه‌های عمومی مسئولان دولتی را که مطالب اشتباه، بی‌پایه و غلط را بیان می‌کنند، مورد حملات رسانه‌ای قرار می‌دهند؛ بنابراین صداقت برای نمایندگان مجلس نه تنها شامل راست‌گویی و دروغ نگفتن عمدی می‌شود، بلکه بیان اطلاعات و آمارهای صحیح و درست و عدم ارائه اطلاعات بی‌پایه نیز در آن جای می‌گیرد.

در ادبیات دینی نیز دروغ گفتن به هر گونه اظهارنظری که خلاف واقع است تعریف شده است حتی اگر فرد قصد و عمدی برای بیان مطالب خلاف واقع نداشته باشد.^۲ در صورتی که فرد عالمانه و از روی عمد مطلب خلاف واقعی بر زبان آورد مرتکب گناه کبیره شده است اما حتی اگر قصدی برای دروغ‌گویی نداشته باشد، باز هم مرتکب فعل دروغ‌گویی شده است و آثار منفی دروغ بر گفتار او نیز جاری می‌شود. این مسئله در مورد بیان مطالب خلاف واقع توسط نمایندگان مجلس نیز صادق است. اگر یک نماینده مجلس به صورت عامدانه و با علم به واقع، مطالب خلاف واقع بر زبان آورد، مرتکب عمل بسیار زشتی شده است که حتی صلاحیت وی را برای نمایندگی از مردم زیر سؤال می‌برد. باین حال حتی اگر علم به خلاف واقع بودن مطلب نداشته باشد و آن را بر زبان آورد باز هم آثار گفتار دروغ وجود خواهد داشت. در حقیقت مردم توجهی به نیت و انگیزه فرد از بیان جملات خود ندارند و در بسیاری از مواقع هم این مسئله قابل اثبات نیست که آیا فرد علم به خلاف واقع بودن سخن خود را داشته است یا خیر. به همین دلیل از دید مردم چندان فرقی میان سخن مسئولی که آگاهانه دروغ می‌گوید و مسئولی که از روی ناآگاهی مطلبی بر زبان می‌آورد وجود ندارد. به‌طور کلی مردم از شنیدن سخن دروغ از مقامات کشور و بالخصوص نمایندگان خود بسیار آزرده می‌شوند و شنیدن دروغ از آنها تأثیر منفی بسیاری در میزان اعتماد مردم به آنها دارد. همین مسئله اهمیت توجه نمایندگان به مسئله بیان مطالب مطابق با واقعیت را نشان می‌دهد.

۱.۱. در دسترس بودن

یکی از دیگر بایسته‌های اخلاقی نمایندگان مجلس، در دسترس بودن است. نمایندگان مجلس همچنان که در نام نماینده مردم هستند، باید در واقع هم نمایندگان آنها باشند و این مهم بدون دسترسی آزادانه و ساده مردم به آنها امکان‌پذیر نیست. به عبارت دیگر، این اصل اخلاقی برای نمایندگان مجلس از اصل کلی عمل به مسئولیت اخلاقی نشئت می‌گیرد؛ چراکه مسئولیت اخلاقی نمایندگان در وهله اول، انجام صحیح وظایف نمایندگی خود است و این مهم بدون در دسترس مردم بودن امکان‌پذیر نیست.

براساس راهنمایی اتحادیه بین‌المجالس در خصوص تجربیات موفق پارلمانی و دموکراسی در قرن بیست و یکم، پنج ویژگی شفافیت، تنوع و تکرار در نمایندگی همه طیف‌ها و اقشار جامعه، پاسخ‌گویی، در دسترس بودن و مؤثر بودن به‌عنوان شاخص‌های یک پارلمان دموکراتیک و مطلوب باید مورد توجه قرار گیرد.^۳

1. Fact check .

۲. حسن مصطفوی، التحقیق فی کلمات القرآن، ج ۱۰، ص ۳۴. همچنین در کتاب مصباح اللغه فیومی، دروغ به خبر از خلاف واقع، چه به صورت عمد

یا سهو تعریف شده است. مصباح اللغه، فیومی، ص ۸۷

۳. چرا نمایندگان مجلس زیر بار شفافیت آرا نمی‌روند، خبرگزاری ایرنا، قابل دسترسی در:

مردم در هر حوزه انتخابیه نمایندگان آن منطقه را پل ارتباطی میان خود و دستگاه حاکمیت می‌دانند و حل مشکلات و مسائل شهر و منطقه خود را از طریق او دنبال می‌کنند. یکی از توصیه‌ها به نمایندگان مجلس برای ارتباط راحت‌تر با مردم استفاده از شبکه‌های اجتماعی است که می‌تواند در این زمینه ابزار بسیار خوبی برای نمایندگان باشد. نمایندگان امروزه این امکان را دارند که از طریق شبکه‌های اجتماعی به صورت مستقیم و بدون واسطه با رأی‌دهندگان خود در ارتباط باشند و مردم نیز می‌توانند نظرها و مسائل خود را به سادگی با آنها مطرح سازند. روشن است که استفاده صحیح از این ابزارها می‌تواند تأثیر فراوانی در تسهیل دسترسی مردم به نمایندگان مجلس و در نهایت افزایش رضایت افکار عمومی از نهاد مجلس داشته باشد.

۱۲. مدیریت صحیح کارکنان

از جمله اقتضائات نمایندگی مجلس که کمتر در مشاغل دیگر وجود دارد این است که معمولاً نمایندگان وظایف خود را با کمک کارکنان خود انجام می‌دهند؛ لذا عملکرد کارکنان نماینده تأثیر زیادی بر میزان موفقیت یک نماینده دارد. مانند اصل پیشین، لزوم این اصل اخلاقی برای نمایندگان مجلس از اصل مسئولیت اخلاقی ناشی می‌شود: اصلی‌ترین وظیفه اخلاقی نماینده مجلس این است که به وظایف خود به‌عنوان یک نماینده مجلس به‌درستی عمل کند و عمل به وظایف نمایندگی بدون مدیریت صحیح کارکنان نماینده صورت نخواهد پذیرفت. تعداد کارکنان نمایندگان مجلس در کشورهای مختلف از یک نفر تا حدود چهل نفر متغیر است و برای نمونه تعداد کارکنان نمایندگان کنگره آمریکا به‌صورت میانگین ۳۴ نفر است.^۱ در مجلس شورای اسلامی کارکنان یک نماینده را یک مسئول دفتر، دو همراه و پنج کارمند تشکیل می‌دهند.^۲ طبق قوانین کنونی، یک نماینده مجلس خود کارکنان و کارمندان را انتخاب می‌کند؛ بنابراین نخستین گام برای یک نماینده پس از انتخاب به‌عنوان نمایندگی، پیدا کردن افراد مناسب برای فعالیت در دفتر کار وی است. برای این منظور، بهتر است نماینده به‌جای استفاده از دوستان و آشنایان خود، از افرادی استفاده کند که بیشترین کمک را به وی برای انجام وظایف او انجام می‌دهند. به عبارت دیگر، نماینده باید تلاش کند افرادی را برای همکاری انتخاب کند که بایسته‌های اخلاقی یک نماینده را حتی‌الامکان دارا باشند؛ چراکه فعالیت آنها در راستای فعالیت یک نماینده است و ممکن است چالش‌ها و مشکلاتی که برای نماینده رخ می‌دهد برای آنها نیز به وقوع بپیوندد. به همین دلیل است که حضرت علی (ع) در عهدنامه مالک اشتر نه تنها او را به داشتن صفات ویژه‌ای سفارش می‌کنند، بلکه از او می‌خواهند که زیردستانش نیز واجد برخی صفات خاص باشند؛ همچنان که از او می‌خواهند چنین افرادی را به‌عنوان عمال خود انتخاب کند: «... بَدَوِي الْأَحْسَابِ وَأَهْلَ الْبُيُوتَاتِ الصَّالِحَةِ وَالسَّوَابِقِ الْحَسَنَةِ. ثُمَّ أَهْلَ النَّجْدَةِ وَالشَّجَاعَةِ وَالسَّمَاخَةِ؛ کسانی را انتخاب کن که صاحبان مکارم و شرافت، و خانواده‌های شایسته و دارای سوابق نیکو هستند، همچنین دلاورمردان و شجاعان و جوانمردان؛» بنابراین هراندازه که نماینده در انتخاب همکاران خود دقت بیشتری به خرج دهد احتمال موفقیت خود را بالاتر برده است.

https://www.irna.ir/news/۱۳۹۹_۸۳۳۳۷۷۱۰

1. Wikipedia, available at: en.wikipedia.org/wiki/Congressional_staff, 2020.

۲. وبسایت روزنامه اعتماد، قابل دسترسی در:

etemadonline.com/content/۱۳۹۹_۱۲۶۸۰۳

پس از انتخاب همکاران، مدیریت صحیح آنها در طول دوره نمایندگی نیز از اهمیت بسیاری برخوردار است. نماینده نباید به بهانه مشغله زیاد از امور کارکنان خود غافل شود و همواره در کنار نظارت بر عملکرد آنها، نسبت به تفقد و توجه کافی به آنها نیز حساسیت داشته باشد و از مشکلات و معضلات شخصی و روحی کارکنان خود غافل نماند. در همین زمینه امیرالمؤمنین (ع) به مالک اشتر فرمودند: «آنگاه به حد وافی نیازمندی‌های آنان را تأمین کن که این خود امکان می‌دهد که در اصلاح خویش بکوشند و از تصرف در اموالی که در اختیارشان است بی‌نیاز گردند. حجت را بر آنان تمام می‌کند که عذری برای مخالفت با امر تو یا خیانت به امانت تو نداشته باشند»^۱.

مسئله دیگری که یک نماینده در رابطه با کارکنان خود باید مدنظر داشته باشد، عدم استفاده و بهره‌بری از آنها در هرگونه فعالیت سیاسی و سایر امور شخصی است. نماینده مجلس باید متوجه باشد که حقوق کارکنان وی از بودجه عمومی کشور پرداخت می‌شود و به همین دلیل فعالیت‌های نماینده که در راستای منافع سیاسی وی صورت می‌پذیرد از وظایف نمایندگی وی مجزاست و او تحت هیچ شرایطی حق استفاده شخصی از کارکنان خود در این امور را ندارد. مهم‌ترین مصداق این مسئله را می‌توان استفاده از کارکنان در انتخابات و تبلیغات مربوط به آن عنوان کرد که متأسفانه برخی از نمایندگان از کارکنان خود می‌خواهند که امور مربوط به ستاد انتخاباتی آنها را نیز انجام دهند.^۲

۱۳. شفافیت مالی

یکی از شاخصه‌های نظام مردم‌سالاری که پیش از این ذکر شد، نظارت بر عملکرد کارگزاران است. توجه به این شاخصه مهم است که شفافیت مالی نمایندگان مجلس را جزو بایسته‌ها قرار می‌دهد؛ زیرا بدون شفافیت مالی، نظارت همه‌جانبه بر عملکرد آنها امکان‌پذیر نیست. علاوه بر این، حرفه نمایندگی مجلس به دلیل اهمیتی که دارد، بسترساز مفاسد اقتصادی گوناگونی است؛ به‌نحوی که مبارزه با فساد به‌عنوان یکی از اهداف اولیه و اصلی تهیه کدهای رفتاری برای نمایندگان قرار داشته است. اگرچه تقوای درونی و پایبندی به ارزش‌های اخلاقی مهم‌ترین مانع فساد اقتصادی در میان نمایندگان مجلس است. اما بررسی کدهای رفتاری نمایندگان مجلس در کشورهای مختلف نشان از آن دارد که افشای اطلاعات مالی و شفافیت کامل در این زمینه به‌عنوان مهم‌ترین ابزار برای جلوگیری و برخورد با مفاسد اقتصادی در نظر گرفته شده است. در بیشتر کشورهای بررسی شده، نه تنها نمایندگان موظف به ارائه اطلاعات مالی خود هستند، بلکه این اطلاعات در دسترس عموم نیز قرار می‌گیرد و مردم می‌توانند به جزئیات اطلاعات و دارایی‌های مالی نماینده مجلس و بستگان درجه‌یک او دسترسی داشته باشند. با افشای اطلاعات مالی نماینده، رسانه‌ها این فرصت را خواهند یافت که هرگونه بهره‌بری غیرمجاز مالی نماینده را برملا سازند و رقبای نماینده نیز از این فرصت برای حملات انتخاباتی استفاده خواهند کرد که در نهایت سبب می‌شود مردم او را به‌خاطر بهره‌بری شخصی مورد بازخواست قرار دهند.

واقعیت این است که افشای اطلاعات مالی نمایندگان و بستگان درجه‌یک آنها تا حد زیادی می‌تواند از بروز مفاسد اقتصادی جلوگیری کند، اما باین حال این مسئله تبعات منفی نیز در پی دارد. برای نمونه در کشورهایی که

۱. نهج البلاغه، نامه ۵۳.

2. Rick Stapenhurst, ibid. p10.

چنین قوانینی وجود دارد و با دقت اجرایی می‌شود، بسیاری از افراد به‌خاطر وجود آنها از کاندیداتوری برای نمایندگی مجلس منصرف می‌شوند؛ چراکه ثروت زیادی دارند و می‌دانند که مردم چنین نماینده‌ای را انتخاب نخواهند کرد یا اینکه علاقه‌ای به افشای شغل‌های متعدد خود ندارند. در یک نمونه واقعی، یک نماینده مجلس در ایالت فلوریدا در آمریکا پس از اینکه اعضای مجلس رأی به تصویب افشای اطلاعات مالی نمایندگان دادند، حاضر به افشای اطلاعات مالی خود نشد و از سمت خود استعفا کرد؛ زیرا عواقب افشای ثروت زیاد خود و به خطر افتادن امنیت فرزندانش او را نگران کرده بود.^۱ به اعتقاد برخی از نویسندگان، اهمیت نمایندگی مجلس به قدری بالاست که وجود چنین تبعاتی برای نمایندگی مجلس پذیرفته شده است و کسی که قصد نمایندگی از مردم را دارد، باید بپذیرد که اطلاعات مالی او زیر ذره‌بین جامعه قرار گیرد. به باور وی، در صورتی که نماینده از افشای اطلاعات مالی خود خودداری کند، افکار عمومی باید در مورد وی سوءظن پیدا کند.

بنابراین افشای کامل اطلاعات مالی مربوط به نمایندگان و بستگان درجه یک آنان از شایع‌ترین ابزار مقابله با فساد در مجلس است و این مسئله بخش قابل توجهی در کدهای رفتاری نمایندگان را به خود اختصاص می‌دهد. برخی قوانین مربوط به افشای اطلاعات مالی نمایندگان در کشورهای مختلف بدین شرح است: در بیشتر کشورهای اروپایی و آمریکا، نمایندگان موظف به انتشار لیست دارایی‌های خود و بستگان درجه یک خود در ابتدا و انتهای دوره نمایندگی هستند. همچنین اظهارنامه‌های مالیاتی سالانه نمایندگان که شامل فهرستی از درآمدها، بدهی‌ها، مخارج و مشاغل نماینده و اعضای خانواده وی است باید در سامانه‌ای در دسترس عموم قرار گیرد. در استرالیا نمایندگان موظف به گزارش هر دارایی بیشتر از پنج هزار دلار هستند.^۲

صرف اعلام این اموال به مجلس بدون انتشار عمومی آن چندان فایده‌ای ندارد. در صورتی که مردم دسترسی به این اطلاعات نداشته باشند، امکان شکل‌گیری رانت و سوءاستفاده دارندگان این اطلاعات بسیار زیاد است و همین مسئله ممکن است منجر به شکل‌گیری فساد شود. علاوه بر آن، امکان بررسی و تأیید اطلاعات ارائه‌شده بدون دسترسی مطبوعات و عموم بسیار مشکل است. به همین دلیل بیشتر کشورهای بررسی‌شده، انتشار تمام یا بخشی از اطلاعات مالی نمایندگان را الزامی می‌دانند.^۳

1. Charles Sampford, Ethics and Political Practice, 2003, p.213.

2. John Whaley, ibid, p.7.

3. Ibid, p.8.

طبق قوانین^۱ جمهوری اسلامی، نمایندگان مجلس موظف به ارائه فهرست اموال و دارایی‌های خود و اعضای خانواده خود قبل از تصدی و پس از اتمام دوره نمایندگی هستند. اطلاعات ارائه شده، صرفاً در سامانه‌ای مخصوص قرار می‌گیرد و تنها مسئولان به این اطلاعات دسترسی دارند. همچنین اطلاعات دارایی‌ها و اموال نمایندگان مجلس طبق قوانین محرمانه بوده و انتشار آن جرم خواهد بود.^۲ به نظر می‌رسد عدم دسترسی رسانه‌ها به این اطلاعات موجب شده است که افشای اطلاعات مالی نمایندگان در ایران عملاً بازدارندگی کافی نداشته باشد و لازم است که مسئولان ضمن اتخاذ تدابیر لازم برای جلوگیری از سوءاستفاده‌های احتمالی، زمینه برای دسترسی آزادانه رسانه‌ها و مردم به این اطلاعات را فراهم کنند.

۱۴. توجه به منافع ملی

اگرچه نمایندگان مجلس از طرف منطقه یا شهر خاصی به جایگاه نمایندگی مجلس دست پیدا می‌کنند، اما در تصمیمات و آرای خود باید همواره منافع ملی را در نظر داشته باشند. به عبارت دیگر، پیگیری و دنبال کردن منافع محلی توسط نمایندگان تا زمانی باید انجام شود که در راستای منافع ملی باشد و اگر منافع محلی در راستای منافع ملی قرار نداشت، نمایندگان باید منافع ملی را در اولویت قرار دهند. همین مسئله در مورد برنامه‌ها و طرح‌های حزبی نیز صادق است و یک نماینده زمانی می‌تواند در مسیر برنامه‌های حزبی حرکت کند که آنها را در راستای مصالح عمومی بداند؛ وگرنه صرف درخواست حزب، مجوزی برای تغییر نظر و انجام خواسته‌های آنها نخواهد بود.^۳

این اصل نیز برگرفته از انجام مسئولیت اخلاقی فرد است که نمایندگان را ملزم می‌کند به وظایف نمایندگی خود به درستی عمل کنند. همچنان که در بخش وظایف نماینده مجلس مورد توجه قرار گرفت، نماینده مجلس نه تنها یک منطقه خاص، بلکه تمام کشور را باید در عملکرد خود مورد توجه داشته باشد و اینکه هر نماینده تنها به منافع حوزه نمایندگی خود توجه کند، سرانجامی جز از بین رفتن منافع ملی نخواهد داشت.

۱. بر اساس ماده ۵ مصوب قانون «رسیدگی به دارایی‌های مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران»، فهرست دارایی‌های افراد مشمول و نیز اسناد و اطلاعات مربوط به آن به‌جز در مواردی که در این قانون و آیین‌نامه ذیل آن تعیین شده است، محرمانه بوده و هریک از مسئولان و کارکنان که حسب وظیفه مأمور تهیه، ثبت، ضبط و حفظ فهرست دارایی‌های افراد مشمول یا اسناد و اطلاعات مرتبط با آن، موضوع این قانون باشند و یا برحسب وظیفه اسناد مذکور در اختیار آنان قرار گیرد، اگر عملاً عمداً مرتکب افشا یا انتشار مندرجات این اسناد شوند و یا خارج از حدود وظایف اداری در اختیار دیگران قرار دهند یا به هر نحوی دیگران را از مفاد آنها مطلع سازند، به یکی از مجازات‌های درجه شش مقرر در ماده (۱۹) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ محکوم خواهند شد. همین مجازات در مورد کسانی نیز مقرر است که با علم و اطلاع مبادرت به افشا، چاپ و یا انتشار اطلاعات مزبور نموده و یا موجبات افشا، چاپ یا انتشار آنها را فراهم نمایند.

۲. اسدالله عباسی، اطلاعات مالی همه مقامات و مسئولان طبق قانون محرمانه است، سایت خانه ملت، قابل دسترسی در:

www.icana.ir/Fa/News/۱۳۹۹_۴۳۶۵۱۶

۳. با توجه به اینکه در تعارض منافع محلی و حزبی با منافع ملی نماینده ممکن است چالش‌های اخلاقی برای نماینده ایجاد کند، این دو مسئله به‌صورت تفصیلی در قسمت چالش‌های قانون‌گذاری مورد بحث و بررسی قرار خواهد گرفت.

توجه به منافع ملی به قدری اهمیت دارد که به عنوان یکی از شش اصل مهم در کد اخلاق حرفه‌ای پارلمان فرانسه ذکر شده است.^۱ در آموزه‌های اسلامی نیز از مسئولان حکومتی خواسته شده است در تصمیم‌گیری‌های خود ملاک را در مصلحت عموم قرار دهند و تصمیمی اتخاذ کنند که منفعت آن بخش بزرگ‌تری از جامعه را در بر می‌گیرد. برای نمونه امیرالمؤمنین (ع) در سخنان خود خطاب به مالک اشتر می‌فرماید: «باید محبوب‌ترین کارها نزد تو آن باشد که به حق نزدیک‌تر و عدل در آن گسترده‌تر است و خشنودی رعیت در آن بیشتر تأمین می‌شود؛ زیرا ناخشنودی عامه مردم، خشنودی نزدیکان را بی‌اثر می‌کند و خشم نزدیکان و خاصه، با رضایت مردم، پوشیده می‌شود. باید تمام توجه به عموم مردم باشد و بر اموری تکیه کن که منفعت آن عمومی‌تر و خوش‌سرانجام‌تر است».^۲

1. ABJORENSEN Sebastian, ibid, p.5.

۲. ابن‌شعبه حرانی، تحف العقول، ص ۹۳.

توصیه سیاستی

نماینده‌گی مجلس امروزه یکی از اثرگذارترین مشاغل و حرفه‌ها به‌شمار می‌رود که دارای جایگاه ممتازی در حکومت‌هاست. همچون سایر حرفه‌ها، نمایندگی مجلس نیز با مسائل و چالش‌هایی مواجه است که این مسئله تدوین اخلاق حرفه‌ای نماینده‌گی مجلس را اجتناب‌ناپذیر می‌کند. اخلاق حرفه‌ای نماینده‌گی مجلس به بررسی بایسته‌های اخلاقی و چالش‌های محتمل پیش‌روی قانون‌گذاران می‌پردازد و از شاخه‌های اخلاق کاربردی محسوب می‌شود. اگرچه از عمر اخلاق حرفه‌ای نماینده‌گی مجلس در جهان بیش از سی سال سپری شده، باین حال در آثار موجود توجهی به اقتضائات یک نظام مردم‌سالار دینی نشده و تنها بایسته‌های اخلاقی نمایندگان در یک جامعه سکولار مورد بررسی قرار گرفته است. باتوجه به این مسائل به‌نظر می‌رسد که پژوهش حاضر گام مهمی در تبیین، عملیاتی کردن و وارد کردن ادبیات اخلاق حرفه‌ای نماینده‌گی مجلس در نظام مردم‌سالاری دینی است. در ادامه به برخی از نتایج پژوهش اشاره می‌شود:

۱. بررسی تاریخچه و ویژگی‌های کدهای رفتاری نمایندگان مجلس در کشورهای جهان.

۲. ارائه اصول و بایسته‌های اخلاقی نمایندگان با استفاده از آموزه‌های دینی در کنار بهره‌مندی از تجربیات دیگر کشورها.

۳. توجه به آموزه‌های دینی در امر اخلاق حرفه‌ای نماینده‌گی و توجه به اقتضائات و لوازم نظام مردم‌سالاری دینی؛ برخلاف جوامع سکولار، در جمهوری اسلامی به‌عنوان یک نظام دینی پایبندی نمایندگان مجلس به دستورها و آموزه‌های اسلامی از اهمیت بسزایی برخوردار است. به همین دلیل ممکن است برخی از هنجارهای پذیرفته‌شده در نظام‌های غیردینی، مورد تأیید یک نظام مردم‌سالاری دینی قرار نگیرد. برای نمونه ممکن است در کشورهای دیگر، دریافت حقوق و مزایای بالا توسط نمایندگان مجلس سازگار با اصول تلقی شود، درحالی‌که در یک نظام مردم‌سالار که بر پایه آموزه‌های دینی قرار دارد، این مسئله قابل قبول نیست.

در ادامه پیشنهادهایی برای ترویج و تعمیق اخلاق حرفه‌ای نماینده‌گی مجلس در نظام جمهوری اسلامی ایران ارائه می‌شود:

۱. تشکیل کمیته دائمی اخلاق در مجلس شورای اسلامی: در سال‌های اخیر هیئت نظارت بر عملکرد نمایندگان تأسیس شده است که می‌تواند متکفل دیگر نقش‌های این ساختار نیز شود.

۲. آموزش اخلاق حرفه‌ای نماینده‌گی به نمایندگان مجلس: پیشنهاد می‌شود اخلاق حرفه‌ای نماینده‌گی به‌عنوان یک دوره آموزشی در ابتدای دوره نمایندگی نمایندگان آموزش داده شود. ارائه بایسته‌های اخلاقی نماینده‌گی در کنار بررسی چالش‌های اخلاقی محتمل از مواردی است که پیشنهاد می‌شود طی این دوره به نمایندگان آموزش داده شود.

۳. ارائه مستمر جزوات و کتابچه‌هایی در زمینه اخلاق حرفه‌ای نماینده‌گی به نمایندگان مجلس: به‌منظور اثرگذاری بیشتر بر نمایندگان مجلس، پیشنهاد می‌شود مانند برخی کشورها، کتابچه‌هایی به‌صورت مستمر و باتوجه به جدیدترین موضوعات و چالش‌های اخلاقی در اختیار نمایندگان مجلس قرار گیرد.

الف) منابع فارسی

* قرآن کریم

* نهج البلاغه، محمد بن حسین، ابوالحسن (سید رضی)، قم: هجرت، ۱۴۱۴ق.

۱. اتکینسون، آر. اف، فلسفه اخلاق، ترجمه سهراب علوی‌نیا، تهران: مرکز ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۷۰.
۲. احمدی طباطبایی، سید محمدرضا، اخلاق و سیاست رویکردی اسلامی و تطبیقی، تهران: دانشگاه امام صادق، ۱۳۷۸.
۳. اسلامی، محمدتقی و دیگران، اخلاق کاربردی، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، چ ۲، ۱۳۸۸.
۴. افروغ، عماد، چالش‌های کنونی ایران، تهران: سوژه و مهر، ۱۳۸۰.
۵. امامی، سید حسن، حقوق مدنی، ج ۲، تهران: اسلامیه، ۱۳۸۱.
۶. بکر، لارنس، مجموعه مقالات فلسفه اخلاق، جمعی از مترجمان، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۸۰.
۷. بهرامی، حسین، لیلا میرطاهری، اخلاق حرفه‌ای، تهران: ادیبان روز، ۱۳۹۵.
۸. بوسلیکی، حسن، تعارض اخلاقی و دانش اصول فقه، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۱.
۹. بیتام، دیوید، دموکراسی و حقوق بشر، تهران: طرح نو، ۱۳۸۳.
۱۰. پاشنگ، مصطفی، فرهنگ پارسی ریشه‌یابی واژگان، تهران: محور، ۱۳۷۳.
۱۱. پالمر، مایکل، مسائل اخلاقی، ترجمه علیرضا آل بویه، تهران: سمت، ۱۳۸۸.
۱۲. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران: مجد، ۱۳۹۹.

ب) منابع عربی

۱. ابن بابویه، ابوجعفر محمد (شیخ صدوق)، امالی، قم: جهان، ۱۳۷۸.
۲. _____ (شیخ صدوق)، من لا یحضره الفقیه، چ ۲، ج ۲، قم: جامعه مدرسین، ۱۴۰۴ق.
۳. تمیمی آمدی، عبد الواحد، تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، قم: دفتر تبلیغات، ۱۳۶۶.
۴. حرانی، ابن شعبه، تحف العقول، قم: هجرت، ۱۳۸۹.
۵. دیلمی، حسن، ارشاد القلوب إلى الصواب، ترجمه سلگی، قم: ناصر، ۱۳۷۶.
۶. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، دمشق: دار القلم، ۱۴۱۶ق.
۷. راوندی، سید فضل الله، النوادر للراوندی، قم: دار الکتب، بی تا.
۸. ری شهری، محمد، میزان الحکمه، قم: دار الحدیث، ۱۳۹۴.
۹. زبیدی، محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، بیروت: دار مکتبه الحیاه، ۲۰۰۶.

ج) مقالات

۱. فرامرز قراملکی، احد، «اخلاق حرفه‌ای در مدیریت علوی»، اندیشه حوزه، ۱۳۸۱، شماره ۳۲.
۲. بی‌نام، «آشنایی با مفاهیم حوزه نظارت و اعتباربخشی»، جزوه آموزشی دانشگاه تبریز، ۱۳۹۸.
۳. جمعی از نویسندگان، «دسته‌بندی و مفهوم‌شناسی تعارض منافع»، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۶.
۴. جمعی از نویسندگان، «شفافیت آرای نمایندگان پارلمان»، مرکز پژوهش‌های مجلس، تهران، ۱۳۹۷.
۵. هاشمی شاهرودی، سید محمود، «امام علی و اصول قضاوت»، مجله فقه اهل‌بیت، ۱۳۸۲، ش ۳.
۶. سعیدی، سید مهدی، «اخلاق انتخاباتی»، مجله گنجینه اردیبهشت ۱۳۸۴، شماره ۵۱.
۷. علی بیگی سیریز، سکینه، «امانت‌داری در اسلام»، مجله معرفت، شماره ۴۴، ۱۳۷۸.
۸. انصاری مقدم، علیرضا، «شرایط کارگزاران از دیدگاه نهج‌البلاغه»، فرهنگ کوثر ۱۳۷۷، شماره ۱۳.
۹. علیرضا محمدی، «هم مردم‌سالاری، هم دینی؛ مفهوم مردم‌سالاری دینی چیست؟»، مجله پرسمان شهریور ۱۳۸۴، شماره ۳۶.

د) سایت‌های فارسی

۱. احد فرامرز قراملکی، کدهای اخلاقی بر پایه اصول اخلاقی هستند، مصاحبه با خبرگزاری مهر، قابل دسترسی در:
www.mehrnews.com/news/۱۳۹۹_۸۶۲۴۹۳
۲. اخلاق حرفه‌ای، ویکی‌پدیا، قابل دسترسی در:
<https://bit.ly/۳w۱۲W۳I> ۱۳۹۹
۳. اسدالله عباسی، اطلاعات مالی همه مقامات و مسئولان طبق قانون محرمانه است، سایت خانه ملت، قابل دسترسی در:
www.icana.ir/Fa/News/۱۳۹۹_۴۳۶۵۱۶
۴. آشنایی با هیئت نظارت بر رفتار نمایندگان، همشهری آنلاین، قابل دسترسی در:
https://www.hamshahrionline.ir/news/۱۳۹۹_۳۵۳۹۷۶
۵. آقایان نماینده به شفافیت آرا نمی‌توان سلی زد، سایت خبر آنلاین، قابل دسترسی در:
https://www.khabaronline.ir/news/۱۳۹۹_۱۴۸۴۱۷۹
۶. امیرحسین رحمانی، عدم تأیید صلاحیت حدود ۹۰ نماینده مجلس دهم، سایت تحلیلی الف، قابل دسترسی در:
<https://www.alef.ir/news/۳۹۸۱۱۳۱۴۶.html> ۱۳۹۹ ،
- بیش از ۱۵۰ پیام تهدید به قتل برای یک نماینده، پایگاه خبری مدارا، قابل دسترسی در:
modara.ir/fa/news/۱۳۹۹_۲۲۳۱۰
۷. تبعیض در اندیشه امام علی (ع)، شفقنا، قابل دسترسی در:
<https://fa.shafaqna.com/news/۴۴۳۵۹۴/> ۱۳۹۹ ،
۸. خبرگزاری تسنیم، قابل دسترسی در:
https://www.tasnimnews.com/fa/news/۱۳۹۹_۲۱۸۰۶۰۹/۲۲/۱۰/۱۳۹۸

۹. روحانی: نظارت بر وزیران وظیفه رییس جمهوری است، نه نمایندگان، خبرگزاری ایرنا، قابل دسترسی در: www.irna.ir/news/۸۴۱۵۵۸۴۸، ۱۳۹۹.

۱۰. سایت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، قابل دسترسی در:

<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/۹۷۱۹۶>

(۵) انگلیسی

1. ABJORENSEN Sebastian, Code of Conduct and Ethics for Parliamentarians: A Comparative Study of France, Australia and Canada, Research Paper of Parliament of Australia, 201.
2. Andrew Brien, A Code of Conduct for Parliamentarians, Research Paper of Parliament of Australia, 2, 1998.
3. Andrew Brien, A Code of Conduct for Parliamentarians ?
4. Andrew Brien, Ethics and Political Practice, 2009.
5. attis Rolef, Susan, Describing, Delimiting and Defining the Job of the MP, The Journal of Legislative Studies, 2014.
6. Carmen Lane, Parliamentary Immunity and Democracy Development, DAIdeas Center for Security Studies, 2007,
7. Chadwick, Ruth, Encyclopedia of Applied Ethics, 1988.
8. Charles Sampford, Noel Preston, Ethics and Political Practice, 2003,
9. Christine Benesch, Who Benefits from More Transparency in Parliamentary Voting? Econstor, 2019,
10. Christoph Demmke, Regulating Conflicts of Interest for Holders of Public Office in the European Union, EU publications, 2008.
11. Christoph Demmke, Regulating Conflicts of Interest for Holders of Public Office in the European Union, EU publications, 2008,
12. Cüneyt Yüksel, An International Comparison of Legislative Ethics, Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul, 55, 2006.
13. Dennis Thompson, Ethics in Congress, 1998.
14. Evans, G. et al. "Round Table: Ethics and Conflict of Interest." Canadian Parliamentary Review. 18. 1996.
15. Hannah White, Parliamentary Scrutiny of Government, institute for government, 2015,
16. John Whaley, LEGISLATIVE ETHICS: A Comparative Analysis, Legislative Research Series, 4, 1999.
17. Niyom Rathamarit, Codes of Conduct for Parliamentarians, King Prajadhipok's Institute, Thailand, 2008.
18. Niyom Rathamarit, Codes of Conduct for Parliamentarians, King Prajadhipok's Institute, Thailand, 2008,
19. Peter Vallentyne, Two types of moral dilemmas, Erkenntnis, 1989.
20. Riccardo Pelizzo and Rick Stapenhurst, Legislative Ethics and Codes of Conduct, 2006.
21. Rick Stapenhurst, Legislative Ethics and Codes of Conduct, World Bank Institute, 2004.
22. Rick Stapenhurst 'Legislative Ethics and Codes of Conduct, Collection School of Social Sciences, 37, 2004.
23. Simon Wigley, parliamentary immunity: protecting democracy or protecting corruption, Journal of Political Philosophy, 2003,
24. Stephanie E Trapnell, Conflict of interest restriction and disclosure, world bank, 2013
25. Unnamed, Background Study: Professional and Ethical Standards for Parliamentarians, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2012,
26. VANDELDELDE, Toon, An Agenda for Applied Ethics. 2008.

جمهوری اسلامی ایران
مجلس شورای اسلامی
مرکز تحقیقات اسلامی

آدرس: قم، خیابان سمیه، ۲۰ متری شهید رجایی، پلاک ۷۸

CMIR.PARLIRAN.IR